

WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrån var fordondags: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 36 – Redaktionstid kl. 8 – 12, 7 – 12.

Kontor och expedition: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 24 – kl. 9 – 14.

Nr 1 Huvudredaktör: Per Erik Floman

Redaktör: Ann Holm

SÖNDAGEN DEN 7 JANUARI 1996

Domkyrkans klocktorn, Brandtornet med "Elfströms tornur", fotograferat genom kyrkoruinen 1990.

Ur innehållet:

Professor Andrej Rudnev var en central gestalt i Wiborgs musikliv. Men få wiborgare visste att han var en framstående språkforskare. Prof. Arne Rousi berättar härom på sida 4.

Om fdlere, puckslagere, trompeter, luthenslagere och andra spelmän i Wiborg några hundra år tidigare kan ni läsa om på sida 6 i en intervju med professor Fabian Dahlström, som berättar om ett internationellt forskningsprojekt om musiklivet kring Östersjön.

Kyrkor, kloster och kapell i Wiborg har varit föremål för Per Erik Flomans särskilda intresse. På uppslaget kan ni läsa om de wiborgska helgedomarnas öden - såväl i blomstring som i förnedring.

Glada vi till skolan gick, konstaterar Hans Andersin som intervjuat några gamla elever i Svenska folkskolan (sida 11).

En ögonvittnesskildring av återerövringen av Wiborg 1941 ger Erik Sommerschild. Åk med honom på den nästan kusliga cykelfärden i den av fienden övergivna staden (sida 16).

Kulturbärare jubilerar

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura 150 år

Den 7 september 1995 firades ett i sanning anmärkningsvärt jubileum, där WNs chefredaktör var inbjuden. Den dagen redan år 1845 hade nämligen fjorton personer, varibland åtta lärare från svenska gymnasiet, i Wiborg grundat en förening, Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. Dess syfte var den inhemska litteraturens förkovran, vården av det finska språket och tryckning av nyttiga böcker på finska. Kejsar Nikolaj I stadfäste koncessionen åt denna Wiborgs äldsta finskspråkiga förening. Dess tillkomst är ett bevis för starka kulturella ambitioner, märk väl ett trettioårigt år innan de finska läroverken i Wiborg började sin verksamhet. Och grundandet skedde i det svenska gymnasiet lärarum.

VSKs första projekt var utgivandet av en ABC-bok, som trycktes i 16 upplagor, hela 450 000 exemplar! Under en kort tid 1860-63

utgav föreningen en tidning som hette Otava. Vidare förlade man Aleksis Kivis skådespel Lea - efteråt lär man ha beklagat bristen på affärsmannasinne då man inte vågat sig på succépjäsen Sju bröder.

På basis av ett testamente av Adam Wilke upprätthöll VSK under 33 år en skola för mindre bemedlade barn, vilken under en lång tid leddes av skalden J.H. Erkkö. Dessutom grundade föreningen ett antal sockenbibliotek och medverkade aktivt vid tillkomsten av Finska Klassiska Lyceet, Wiborgs Stadsmuseum och statyn av Mikael Agricola. Föreningen kämpade tidvis med både finansiella och politiska svårigheter, särskilt under ofärdsåren, och man betecknar de första decennierna av 1900-talet som dess "törnrosasömn".

I och med Vinterkriget förlorade Kirjallisuusseura både pengar, bibliotek och arkiv, och medlemmarna skingrades för vinden. Men

Erkki Rautvuori

Invigningen av Svenska Fruntimmersskolans hus

Min avsikt är att berätta för er hur invigningen av Svenska Fruntimmersskolans skolhus i Wiborg gick till 1885. Denna uppsats grundar sig på de dagböcker som Arthur Konrad Sumelius har skrivit. Dagböckerna förvaras i Riksarkivet. För att utreda bakgrunden är det skäl att först förklara vad för en slags man Arthur Konrad var.

Han var filosofiexamensmagister och verkades som lärare, eller kollegasom man sade på den tiden, i Fruntimmersskolan i Wiborg under åren 1881-1890. Han undervisade i historia, geografi och svenska. Senare skötte han lektorat i Wiborgs finska reallyceum.

Han var en säregen person, om man tar i betraktande att han började skriva sina dagboksanteckningar 1871, då han var 19 år gammal, och fortsatte skriva varenda dag ända till sin död 1908.

Anteckningarna gjordes på svenska, som var hans modersmål, och texten skrevs med bläck i häften som han själv tillverkat och vilka vart och ett innehöll 24 blad. Storleken på häftena var ungefär 12 x 18 cm. Sumelius skrev allt som allt 717 sådana häften! Han beskrev med en flytande lätt handstil noggrant alla händelser som inträffat under dagen, och han lämnade inte heller bort intima saker och känsloutbrott.

Skolhusets invigningsfest avhölls alltså 1885, men redan dessförinnan

skrev han ned några anteckningar som anknyter till skolan. Den 4 september 1881, dvs. strax efter hans inträde i skolan, fick han "se hos fru Perander ritningarna till fruntimmersskolans nya hus, hvilket kommer att placeras i hörnet af Katrineg. och Alexanders perspektiv". Fru borgmästarinnan Emma Perander var föreståndarinna för fruntimmersskolan.

Ett par år senare, den 11 januari 1883 har han "en glädjande nyhet. K. Senaten har äntligen anbefallt uppförandet af nytt hus för fruntimmersskolan, hvilket torde blifva färdigt till 1. september. Det blir då min sak, att hålla inaugurationstalet".

Några dagar senare skriver han om sina språkkunskaper att "jag talar finska mera styvt, jag saknar öfning och tillräckligt ordförråd". I slutet av maj (29.5) samma år konstaterar han att det nya skolhuset är under byggnad.

När sommaren är förbi skriver han också om andra skolor så här: "Jag var med honom att bese Wiklunds nya hus, där finska lyceet kommer att inlogeras bl.a. Sedan besågs tills. med arkitekten J. Ahrenberg frunt. skolans nya lokal, hvilken redan reser sig två våningar hög, och grundläggningsarbetena på det ryska reallyceet. Då folkskolehuset ock står helt nära, komma fyra skolor att hafva lokal i grannskapet af hvarandra."

Den 17 april följande år 1884 fick Sumelius höra att fruntimmersskolans nya hus "vore nedbrunnet och förstörd". Skadorna lär ändå inte ha varit alltför stora, då han kunde konstatera att vårterminen 1885 började i den nya skolbyggnaden. Samtidigt konstaterar han att förryskningen ökar. Sålunda har man för avsikt att i Wiborg grunda en åttaklassig, rysk fruntimmersskola mitt emot den svenska.

Sedan kom invigningsfestdagen den 5 februari 1885. Antagligen på morgonen skriver han: "Sv. frunt. skolans nya hus inviges kl. 11 f.m., festmiddag med anledning där af kl. 3 e.m. samt på aftonen festrepresentation å teatern (Rbgs "Kan ej"). Giv mig o Gud krafter

och sinneslugn och talemått!"

Sedan fortsätter han på kvällen: "Till fots begaf jag mig till den flaggprydda skolan, dit eleverna infunno sig i god tid och dit ock den öfriga publiken kom tidigt. Någon trängsel uppkom ej."

Enl. Programmet förrättades bön af T. Tornell, hvarvid elevernas sjöngofestkantaten; nu var turen för mig, som hunnit "blåsa" betydligt. Jag torde dock hafva lyckats bevara någorlunda ett yttre lugn och rösten darrade ej en smula. Förra hälften läste jag bättre, men senare fjäskade jag på, då jag visste att jag ej hade mycket af intresse att meddela. Akten avslutades med "Vårt land" och marsch af Sörensens kapell.

Åtskilliga damer och herrar kommo att tacka oss medverkande, hvilket glädde mig mycket. I allmänhet skola många damer hafva känt sig innerligen rödda öfver att jag, som för ett år sedan satt på de anklagades bänk, nu var förändrad och kunde ställas att lösa den svåraste uppgiften (Red:s anm.: Sumelius hade varit 10 månader intagen för alkoholistvård.) En kopp kaffe intogs hos fru Perander, som af eleverna erhöi en stor blombukett samt af Tornell och mig varma ord.

Vid festmiddagen voro inga arrangörer utsedde, hvarför ingen gruppering iakttofs. Jag kom att sitta nära assessor Lavonius o. hans fru, som bligade så varmt på mig; vidare lagmanskan Söderhjelm, hvilken visade stor vänlighet. Eljes hade jag Öhrbom och Hauvonen till närmaste grannar. Många tal höllos af prosten M. Forstén, som visade mycket deltagande och smicker; af V.A. Zilliacus för gumman Perander, hvarvid icke alla föräldrar brydde sig om att skåla med lärarne och

Forts. sida 2

De svenska institutionerna i Wiborg

Bland våra vänner här i förskingringen lägger man ofta märke till en ganska diffus uppfattning om wiborgssvenskarna och deras roll, särskilt under detta sekel. Somliga tror gärna att staden dominerades av det svenska elementet, medan andra har för sig att det var en exotisk spillra i det finska folkhavet. Det här har inspirerat oss att för efter- och omvärlden rekapitulera hur den svensktalande minoriteten "skötte" sin identitet i Wiborg.

Staden hade alltid haft en finsktalande majoritet, antalsmässigt, men det var först i slutet av 1800-talet som den kom till makten, ett resultat framför allt av den finska nationalkänslans uppvaknande.

I den fyrspråkiga staden kan svenskarnas numerära betydelse belysas med följande siffror: år 1786 hade Wiborg, exklusive soldater, ca 3 500 invånare, varav 525 eller 15 % var svensktalande. Åttiofyra år senare var motsvarande tal 12 000, 2 280 och 19 %, och år 1939 bodde det i Wiborg ca 80 000 människor, varav 2 100 eller 2,6 % antecknat sig som svensktalande.

Vår tids wiborgssvenskar bodde företrädesvis i de äldre stadsdelarna. Medelklassen dominerade med sydliga inslag av jurister, affärsmän och shippingfolk, läkare, lärare, arkitekter och ingenjörer. Den här folkgruppen verkade i symbios med finska kolleger och kamrater i ett slags pragmatisk samlevnad. Den hade sina nog så fräna drag under språkstridens värsta år. Spåren av denna osämja sopades dock bort, inte minst i ödesgemenskapens tecken. Den svenska sammanhållningen fungerade naturligt och ganska diskret. Och där spelade våra egna institutioner en stor roll, för oss 2 000 bland de 80 000.

De tre viktigaste fästena för identiteten var naturligtvis de svenska skolorna, församlingen och den egna dagstidningen.

På trettioalet hade vi utöver barnträdgårdarna den svenska folkskolan och Cloubergiska förberedande skolan. Svenska Lyceum i Wiborg, i den formen etablerat 1874, kunde räkna med skoltraditioner ända från 1409. Svenska Flickskolan, tidigare

Fruentimmersskolan, kunde i sin tur peka på att Katarina den Stora 1788 grundat denna Nordens första flickskola, låt vara att det började med bara en klass, "die Demoisellenklasse der Normalschule zu Wiburg". Elevantalet i de svenska lärdomsskolorna krymptestadigt och när det närmade sig 100 per skola, beslöt man successivt sammanslå läroverken till Wiborgs Svenska Samlyceum, och det var i början av 1930-talet. — De svenska skolorna betjänades också av ett svenskt elevhem, där särskilt skolbarn från bruksorterna var inlogerade.

Vår svenska församling blev helt självständig 1906, då stadens storförsamling hade uppdelats i fyra: en finsk, en svensk, en tysk och en landsförsamling. De svenska och tyska församlingsmedlemmarna hade sedan 1799 delat på gemensam kyrka, Petri Paulikyrika, och i mitten av 1930-talet byggde de två församlingarna ett gemensamt församlingshus intill Konstmusset. Wiborgssvenskarna var nog inte särskilt kyrksamma av sig, men sammanhållningen manifesterade sig särskilt varmt vid kyrkogången till advent och jul. Och så samlades man till fester i församlingssalen på Runebergsdagen och Svenska Dagen.

Världens östligaste svenskspråkiga dagstidning håller ni i er hand. WIBORGS NYHETER utkom sedan 1899 med sex nummer per vecka, och från den 3 mars 1931 med tre. Den förde vidare traditioner från 1821, då "Wiborgs Mancherlei zum Nutzen und Vergnügen" startades. Denna skulle följas av åtta tidningar på svenska med i medeltal åtta års livslängd före WN. "Nyheterna" hade utöver sin svenska linje också en utpräglat patriotisk framtoning.

Men vid sidan av dessa basinstitutioner fanns det ett nätverk av föreningar och klubbar, där fritidsintressen såsom konst, idrott och klubbiv kunde odlas på modersmålet. Låt oss nämna några av dem:

— Östsvenska Kvinnoförbundet, i teorin en till Kvinnoförbundet hörande halvpolitisk förening, men i praktiken helt apolitisk, en vital sällskapsklubb

— *Handelsgillet i Wiborg*, som var mera än en merkantil sammanslutning, snarare Wiborgs "svenska klubben" med eget hus och restaurang vid Karjaportsgatan

— *7. januariföreningen*, grundad 1835, med sina baltraditioner och sin välgörenhet

— *Dramatiska Klubben* med teater- och operettaktiviteter

— föreningar med sociala ambitioner såsom *De Gamlas Hem*, *De fattiges vänner* och *Julnissarne*

— *Wiborgs Scoutkår* och *Wiborgs Scoutflickor*

— *Arbetets Vänner* som också upprätthöll leksskola och arbetade för den svenska kolonin i Sorjo

— sportföreningar såsom *Wiborgs Tennis Sällskap* och *Wiborgs Läns Segelförening*

— *Wiborgs Sångarbröder*, sedermera Wiborgs Manskör.

Naturligtvis deltog wiborgssvenskarna även i finska aktiviteter, där större resurser erbjöd större möjligheter.

I den politiska sfären antecknar vi att Svenska Folkpartiet i Wiborg hade en lokalavdelning. Men vi var rätt handikappade till exempel vid riksdagsval, då ingen egen kandidat kunde uppställas. Man fick nöja sig med sådana finska liberala förtroendemän, som lovat bevaka svenska frågor.

Allt detta har ingalunda gått i graven i och med Wiborgs fall. På det institutionella planet fortlever alltjämt 7. januaritraditionen och de forna skoleleverna deltar i wiborgsläroverkens årliga träffar. Wiborgs nyheter utkommer årligen och Östsvenska Kvinnoförbundet lever och mår väl. Handelsgillet och Tyrgils Orden fungerar aktivt. Tyrgilsmuseet samlade i över 30 års tid in material, som nu deponerats och exponeras hos Etelä-Suomen

Museo i Villmanstrand, invid den fina miniatyrmodellen.

Efter kriget har dessutom uppkommit åtminstone två tvåspråkiga institutioner där wiborgssvenskar aktivt medverkar: *Wiborgs Arkivförening* och *Stiftelsen för Wiborg-Museet*. Båda är mycket verksamma och utför praktiskt traditionsbevarande av format.

Utänför detta tema noteras naturligtvis de insatser som wiborgssvenska konstnärer, musiker och författare står för. Dito forskare och vetenskapsmän med intresse för det wiborgska.

På gräsrotsnivå var svenskheten i Wiborg under de sista åren nog inte en stridande företeelse, annat än för frontkämparna. Vi var redan då så fåtaliga att samarbete och samröre över språkgränserna, i alla åldrar och miljöer, i praktiken var ett operativt faktum. Inte kände vi oss som dåliga finlandssvenskar för det.

Den oerhört smärtsamma förlusten av hemstaden har nog lett till att de dominerande kittet som håller även oss wiborgssvenskar samman, är själva wiborgsskapet. Men det klibbar på svenska. Våra icke i Wiborg födda efterkommande har vi säkerligen bibragt både sympati och intresse för vår hemstad, men de har primärt sina egna liv och intressen att ägna sig åt. Många av oss är dock besjälade av en stark övertygelse om att det är vår plikt att såsom de sista ögonvittnena hålla wiborgsbilden levande och att se till att denna fina bit av Finlandshistoria hålls kvar i människornas sinnen och bevaras i skrift och bild. Vårt lands historia är odelbar och Wiborg hör till den.

Per Erik Floman

Sjunde celebrerade storståtligt!

Nu har 7-januarisoarén återfunnit sin rätta omgivning. Att träda in genom den fackelomgärdade entrén och vidare upp för den ståtliga rödmattedraperade trappan och in i den vackra, nästan skyhöga Riddarsalen var en högtidlig upplevelse, som väl motsvarade vad man förväntar sig en 160-årig baltradition. Så här måste det ha varit förr i världen, tänkte jag som hör till en generation, som aldrig upplevt det gamla Wiborg.

Stämningen kring långborden, döpta efter platser och gator i Wiborg, var god redan från början. Antalet deltagare var rekordstort, hela 220 personer. Programmet höll stilen, det var musik och sång och tal, Wiborgs Nyheter och kringlor och finvinstlotteri. En finess var det att kyparna, som hällde upp vinet, bestod av Akademen, som efter välförrättat ihållande stämde uppså det ekade i den stora salen.

Festtalet, som hölls av Per Erik Floman, gav en inblick i den 160-åriga 7-januaritraditionen, börjades från Frauen Verein 1835. Som sig bör med tanke på att det "i Wiborg taltes fyra språk", inledde Per Erik Floman mångspråkigt på tyska, ryska, franska och så lite engelska.

7-januariföreningens 23:e förtjänsttecken delades ut till redaktören för Wiborgs Nyheter Ann Holm, som härmad tackar och konstaterar att det är en glädje att samarbeta med WNs chefredaktör Per Erik Floman, utan vilkens insats tidningen inte hade så hög kvalitet.

En bal utan dans är ju ingen bal och dansen inleddes som alltid med en mer eller mindre traditionell

Festpubliken i den vackra salen.

Per Erik och Eva Floman inleder valsen.

polonaise under ledning av Rolf Gallen. I år fick ceremonimästaren dock upprepa sitt "Mes dames et messieurs, groupez vous", innan publiken hörsammade kallelsen. "Grande-vals" dansades av Per Erik Floman med hustru Eva, varefter följde "Valse general", som

kommenterades i publiken "Nyt saa kenraalitkin tanssia".

Aprå på dansen, finns det någon som känner till historien bakom "Paul Jones"? Kanske vi kan få en förklaring i nästa nummer av WN.

en Ann

Invigningen forts.

lärarinorna dem skålen gällde; af D.W. Åkerman, G.W. Walle m.fl. Lundelund svarade å våra vägnar. Jag kände det pinsamt att vara med om hela tillställningen, då jag ej af vatten blef inspirerad och ej rätt väl kunde lida några närvarande. Hungrig och i hög grad indisponerad uppsteg jag fr. bordet samt satt så å societetshusidan, där det gick gladare till. Å teatern var jag nästan förslapp att kunna njuta af det goda spel och tablåerna. Outsägligt trött till kropp o. själ hemkom jag kl. 11 och åt en smörgås. Med kloral söfde jag mig. En tung och betydelsefull dag var ändad.

Min prestige större än troligen någonsin i Wiborg. Ja, nu vore rätta tidpunkten att dö, ty jag vet att man skulle fölla en saknadens tår. Men begår man nu några dumheter, kan det barka till fjälls."

Den 6 februari: "Ganska trött i skolan, men det gick på gammal fides, hoppas jag. Ö.F. (Tidningen Östra Finland, red:s anm.) har ett mycket knapphändigt referat af festen. Mitt föredrag kallas "intresseant". Om vår present åt fru P. talas ej.

I ett senare tillfälle komplimenterade Emma Åkerman mig för de fria och höga tankar jag hade ikvinnofrågan. Eleverna anhållit om att få afskrifva Törnells, Lunelunds och mitt tal. Nu är man populär! Af

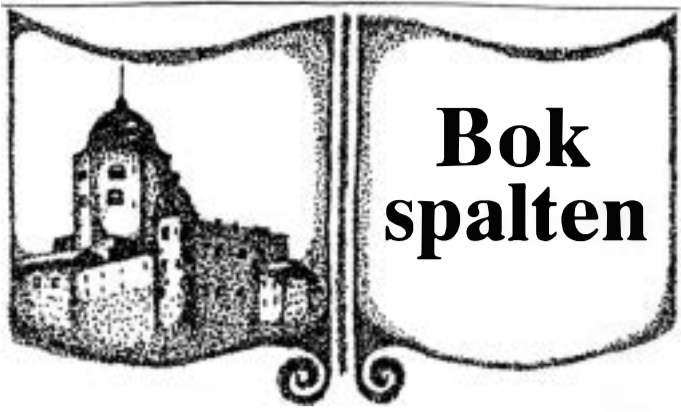
Emelaeus hörde jag huru förtjusta damerna (is, miss Kihlgren) varit i mitt föredrag, de hade bl.a. fäst sig vid min röst, hvilken de finna behaglig och böjlig."

Ur anteckningarna av samma dag må här nämnas, utanför motivet skolans invigning, följande utdrag: "Ivar Schröders advokatkontor i Viborg är det första i Viborg, eller kanske i Finland, ty hvem har ännu kommit så långt att han använde skrivmaskin."

En anteckning i dagboken från detta år 1885 gäller elevernas kunskaper i svenska: "Förtvivlad när jag ej får mina elever att skriva korrektare. Få af dem hafva svenskan till modersmål, utan de höra finska, tyska o. ryska. Det är ej en lätt uppgift att lära wiborgare svenska."

Ett par månader senare i april återgår Arthur Konrad än en gång till skolhuset och skriver: "Af pastor Tornell hörde jag att föreståndarinnan föreslagit byte af rum för lärarne, ty när de befinna sig å klosetten höres det in uti klassen beroende af rörförventilationen."

Sådan var alltså invigningen av skolbyggnaden för Svenska Fruentimmersskolan i Wiborg, skildrad av en person som själv deltog i festligheterna.

Karelen med kärlek av Kaj Wahlbeck. Det känns uppfriskande att läsa denna vackra bok, som på svenskaberättaromnågrasamhällen och människor från främst Karelska näset, men också Wiborg. Författaren ärvasabo, men har vuxit upp i Karelen. Han lotsar oss till trettioalets Terijoki, några typiska byar, till Wiborg och han tecknar några författarporträtt. Det hela illustreras mycket skickligt och atmosfärskapande av teckningar som gjorts av Kaarina Palmgren-Malzeff.

Pensionären Wahlbeck bodde som barn på Näset för att hans far var aktiv officer vid JP 4. Han kände starkt för barndomstrakterna och i den andan kom han att skaffa sig en stor postkortssamling med Karelenmotiv, vilken han tänkt ge ut som en bilderbok. Men tanken växte ut till essäer och så kom den här boken till. Den vittnar om stor beläsenhet, uppsatserna är sakrika och skrivna med en finstämd värme.

Icke minst märklig är Wahlbecks prestation att ha gett ut boken på eget förlag. - Den har gått bra åt och det lilla som finns kvar av upplagan kan köpas i bokläderna, t.ex. hos Akademien och priset är 80 mk.

Per Erik Floman

Die Wiborger Deutschen av Robert Schweizer. Stiftelsen för främjandet av tysk kultur, 104 sidor. Distribution: Waltraud Batsman-Bühner, Halmstadsg. 9 a 14, 10900 Hangö.

Till 700 års minnet av grundandet av lästningen i Wiborg har utkommit en skrift om wiborgstyskarnas öden författad av Dr. Phil. Robert Schweizer, forskare vid Stiftelsen för främjandet av tysk kultur i Finland. Den tyska folkgruppen i det gamla Wiborg var av stor betydelse för stadens utveckling. Wiborgstyskarna gjorde sig kända för sin driftighet som handelsmän och för sina kulturella strävanden, varav staden i hög grad profiterade. Det är därför fullt motiverat att wiborgstyskarna ägnas en historik, särskilt som deras existens i dag är mindre känd i Finland såväl som i Tyskland.

Under medeltiden sökte sig nordtyska köpmän och hantverkare till städerna kring Östersjön för att bedriva handel och hantverk i dessa underutvecklade trakter. I de av Tyska Orden behärskade baltiska städerna blev borgerskapet helt tyskt. Men också i Sveriges medeltida städer intog tyskarna en framträdande ställning. Detta visas av namnskicket bland borgarna som i stor utsträckning var tyskt i t.ex. Stockholm och Åbo.

Tyskarna i de svenska städerna assimilerades så småningom med den omgivande befolkningen. Plattyskan, som fungerade som ett lingua franca i Norden likväl som i norra delen av Mellaneuropa, satte sin starka prägel på svenskan, som i sin förändrade form i många fall antogs av ättlingar till de inflyttade tyskarna.

Nya köpmannafamiljer sökte sig emellertid ständigt från Lybeck och andra nordtyska städer till de nordliga delarna av Östersjöområdet. Under den svenska stormaktstiden var det tyska inslaget i riket särskilt märkbart, med beaktande av att Estland, Livland och Ingermanland med de viktiga handelsstäderna Reval, Riga, Narva och senare även Nyen tillhörde det svenska väldet.

När det svenska Wiborg växte upp i skydd av borgen, bedrev myndigheterna en aktiv invandringspolitik. Man lockade tyskar att bosätta sig i staden. Det bästa sättet att få fart på

handeln med Novgorod var att låta tyska handelsmän med sin erfarenhet på området ta hand om "östhandeln".

När Wiborg 1710 ockuperades av Peter den Stores moskoviter levde och verkade där således ett ej helt ringa antal tyska familjer, ehuru många av dem försvenskades liksom också delvis stadens då ännu anspråkslösa finska borgerskap. Efter freden i Nystad och upprättandet av det wiborgska guvernementet under rysk spira förstärktes emellertid tyskheten på svenskhetens bekostnad i staden Wiborg och den omgivande provinsen. Efter freden i Åbo utvidgades guvernementet Wiborg mot väster; det tyska språket vann terräng även i Fredrikshamn, Nyslott och Villmanstrand.

Tyskheten gick starkt tillbaka i Sverige under 1700-talet och särskilt under det följande århundradet, då Finland emellertid snart skildes från sitt gamla moderland. I det ryska guvernementet Wiborg var utvecklingen den motsatta. Banden till Sverige bröts visserligen aldrig helt, men man verkade i Petersburg aktivt för en omorientering av Gamla Finland mot öster, men också mot söder.

En viktig förbindelselänk västerut var språket. Svenskans ställning som ämbets- och språk i guvernementet Wiborg försvagades, men upphävdes aldrig helt. I rättsligt avseende förblev Gamla Finland delvis svenskt, eftersom de svenska lands- och stadslagarna och senare även 1734 års lag var gällande där.

Kejsaren tvekade när det gällde att påtvinga ryskans myndighets- och skolspråk sina f.d. svenska undersåtar. Dessa stod främmande för detta språk och hyste ingen önskan att bli förryskade särskilt som den ryska kulturen ännu var föga utvecklad i jämförelse med den som odlades i Sverige, och inte minst på det tyska språkområdet.

Eftersom svenskheten i Wiborg sågs med oblidla ögon av makt-havarna i Petersburg, valde man att satsa på tyskt språk och tysk kultur i guvernementet Wiborg. Det tyska inslaget var från början betydande i den nygrundade huvudstaden, där tysk adel och tyska köpmän från Balticum och Nordtyskland snart etablerades på toppositioner inom krigsväsendet, civilförvaltningen, handeln och hantverket. Kejsaren uppfattade tyskarna i Ryssland som dugliga och lojala undersåtar. Tyskarnas kunnande skulle tas till vara av det efterblivna Ryssland för att utveckla landet så att det förmådde hävda sig gentemot de europeiska stormakterna.

Kejsaren motsatte sig därför ej att guvernementet Wiborg fick en särställning som något påminde om den som rådde i Estland, Livland och Kurland. Tyska språket bibehöll nämligen i Östersjöprovinserna en stark position. Förhållandena i Wiborg präglades snart av den nya regimen så att det dominerande språket blev tyska i stället för svenska. Ryssar invandrade till Wiborg blott i begränsad omfattning. I stället var många av de ryska ämbetsmännen i Wiborg av tysk nationalitet. Det förekom rent av under ett antal år att guvernören var en tysk prins: Wilhelm Carl av Württemberg (svåger till tronföljaren Paul).

Ett tyskt universitet grundades i Dorpat 1802, som betjänade förutom Östersjöprovinserna även Gamla Finland. En tysk normalskola på hög nivå omfattande även flickklasser ersatte 1788 det tidigare anspråks-

lösare svenska läroverket. Gymnasiet som grundades 1805 blev också tyskt. Lärarna kom oftast från Tyskland. En vacker kyrka uppfördes 1793-99 för de svenska och tyska församlingarna i Wiborg.

Det lutherska prästerskapet i Ingermanland, Petersburg, Narva rekryterades vanligen bland ynglingar från guvernementet Wiborg, vilka fått teologisk utbildning (i Dorpat eller Åbo). Av dem krävdes goda kunskaper i tyska, eftersom stiftsförvaltningens språk var tyska. Tyska blev även hem- och umgängesspråk i flertalet sådana prästfamiljer. Många wiborgare sökte sig till Petersburg och andra ryska städer som officerare eller civila tjänstemän. På grund av rysslandstyskarnas stora inflytande i det dåtida Ryssland, var tyska språkkunskaper till stor nytta, ehuru det givetvis krävdes av wiborgarna i rysk tjänst goda kunskaper också i ryska (och franska).

När Gamla Finland efter Sveriges förlorade finska krig 1812 förenades med det övriga Finland var det naturligt att den autonoma regeringen i Åbo-Helsingfors strävade efter att närma de västra och östra landsändarna och att smälta samman de gamla svenska och ryska undersåtarna till en nation. Denna process kunde emellertid ej genomföras utan friktioner. Särskilt smärtsam kunde den kännas bland wiborgstyskarna ("die Festungs Alten und Echten"), av vilka många inte hade haft att göra med svenskarna i väster utan invandrat senare.

Assimilationsprocessen bedrevs också med försiktighet. Skolväsendet i Wiborg bibehöll tyskt ännu i drygt trettio år efter 1812. På tyska utkom även Wiborgstidningar under de första årtiondena av det "finländska" väldet.

Efterhand tilltog det ryska elementet också i Wiborg som en följd av inte blott närheten till det egentliga Ryssland och Petersburg, utan även av att staden genom sin historia och förening med det ryska riket sedan 1721 (1710) framstod som mindre "utländsk" än de västfinländska städerna, där inflyttningen var mindre ehuru även förekommande och omfattande i huvudsak militär och vissa handelsmän. Särskilt Karelskanäset präglades av ryska och tyska gods- och villaägare. Så som främst Jac. Ahrenberg vittnat bibehöll tyska språket länge sin ställning som kommunikationsmedel mellan ryssar, tyskar, svenskar och finnar i denna provins och särskilt i staden Wiborg.

Tyskar och svenskar i Wiborg besökte således länge samma kyrka, fastän församlingarna arbetade var för sig. Senare uppfördes också ett gemensamt församlingshus. En privat tysk "Töchtereschule" verkade i Wiborg under senare hälften av 1800-talet. Många av eleverna rekryterades från svenska hem i Wiborg med omgivning.

Svenskan dominerade i stadens förvaltning fram till 1920-talet, då Wiborg med stöd av den nya språklagen förklarades som ett enspråkigt finskträttskipnings- och förvaltningsdistrikt. I fortsättningen levde tyskar och svenskar i Wiborg som minoriteter med blott begränsade rättigheter. Många tyska wiborgsfamiljer kände sig befryddade närmast med wiborgs-svenskarna och satte sina barn i den svenska skolan och abonnerade på Wiborgs Nyheter.

Med berättigad stolthet ser ättlingarna till de gamla tyska familjerna från Wiborg i dag i förskingringen tillbaka på förfädrens gärning i den förlorade staden. Tyskarna i Wiborg utgjorde en både ekonomiskt och kulturellt avseende driftig och med stadens och landets väl för ögonen verkande folkgrupp.

Författaren till den lilla, men mycket innehållsrika skriften Die wiborger Deutschen understryker hur väl det tyska elementet i Wiborg alltid lyckades upprätthålla goda relationer till de andra folkgrupperna i staden. När på 1930-talet Hitler försökte så split mellan "Volkdeutschen" och majoritetsfolkgrupperna

i de icketyska staterna, lämnades wiborgstyskarna i fred. Man insåg i Berlin att wiborgstyskarna ej kunde luras av förespeglingar om en ledarroll i ett nytt Europa. De var sedan länge alltför fast förankrade i sin finländska miljö och kände samhörighet med finländarna utan att ge avkall på sin särart. De förmådde på ett förebildligt sätt förena sin tyskhet med lojalitet gentemot Finland som de betraktade som sitt fosterland.

Tore Modeen

Oss människor emellan av Lisbeth Stenius. Schildt, 335 sidor. WN brukar anmäla speciella "wiborgsböcker". Den steniska memoarboken är inte en sådan, men den bjuder på en rikedom av iakttagelser, tankar och porträtt, där Wiborg mycket ofta är närvarande. Därför vill vi gärna fästa våra läsares uppmärksamhet vid denna författarinna - maka till en wiborgare - med en osedvanlig berättartalang, varmed hon levandegör sina utomordentligt rika upplevelser från uppväxt och studier, livet som diplomatfru, krigsåren och inte minst den fasta förankringen i sin katolska tro.

Per Erik Floman

Viborg - en stad i sten av Carl Jacob Gardberg. Boken utkommer i april på Schildts utlags Ab. Otava ger samtidigt ut en finsk upplaga, Viipuri - kivinen kaupunki.

Boken behandlar byggnadskonsten i Wiborg från slottets grundläggning 1293 till Vinterkrigets utbrott. Bilderna, 150 st. i färg, har nyligen tagits av fotografen Per-Olof Welin från Åbo, och de kommer att kompletteras av ett trettioalldre svartvita bilder och kartor. Om bilderna kan ytterligare nämnas att de inte, som i så många tidigare böcker om Wiborg, begränsas till enbart gatuperspektiv och fasader; med fins också interiörer från överraskande väl bevarade banklokaler och skolor.

Per Erik Floman

I slutet av oktober 1995 utkom minnesboken **Lihaniemi - Muisto sydämessä** i stort format (A4) och omfattande 284 sidor samt en bilagskarta över byns bebyggelse. Arbetet är ett resultat av många hängivna f.d. bybors ansträngningar. Redaktionskommittén har beställt av Heikki Salomaa, Erik Elfström, Unto Mahkonen, Pirkko Viljakainen-Einola och Maire Viskari-Vehviläinen. För redigeringen och ombyggnaden svarar Outi Einola-Head. Boken består av ett stort antal bidrag som på ett mångsidigt sätt behandlar byns natur, bebyggelse, näringar och familjer. Även villabebyggelsen belyses ur olika synvinklar. Texten beledsagas av troliga bilder, särskilt lägger man märke till flera flygbilder över olika delar av byn. Bilagskartan ger en fullständig bild av bebyggelsen inklusive villorna. Boken kostar 150 mk + porto och kan beställas (eller avhämtas) hos Heikki Salomaa, Stenbäcksgatan 8 A 23, 00250 Helsingfors, tfn 241 00 21.

Ett fåtal exemplar av boken om **Porkansaari** by återstår ännu. Eventuellt hugade kan vända sig till Kaija Keiriö, Neulapadontie 5 B 13, 00920 Helsingfors, tfn 349 15 96.

Stig Jaatinen

Mitt Wiborg av Tor Lindblom. 93 sidor, utgiven i Svenska Folkskolans Vännerskriftserie, nr III, volym 10. Denna lilla skrift hör till de wiborgsskildringar av vardag och familjeliv, som utgör värdefulla komplement till offentliga och professionella dokument. Författaren, som är född 1930, upplevde den smärtsamma evakueringen med barnets ögon. Nu berättar han för sina barn om sin barndomsstad och dess människor. Wiborgska läsare känner med välbehag igen många miljöer och porträtt. Skriften fås i bokhandeln och hos SFV.

Per Erik Floman

Fatal fel-datering!

I senaste nummer av vår tidning ingick en lång kria om sjundejanuaritraditionerna. En av våra läsare i västra Sverige, välbevandrad i sitt fädernesland Finlands historia, gav red, lite feedback: I referatet från balen 7.1.1918, som skulle vara den första i det självständiga Finland, nämns att det var Karelska Gardets musikkår som blåste i hornen på balen. Men detta garde grundades först på hösten 1918!

Med skammens rodnad på redaktörskinderna lomade artikel-författaren till Universitetsbiblioteket, där hans värsta farhågor besannades: Referatet gällde balen 7.1.1919!

Må några axplock ur det riktiga referatet i Wiborgs Nyheter av den 8.1.1918 ändå visa, att det inte var något fel på den patriotiska euforin då heller:

"7-januarifesten i går hade öfvat sin gamla vanliga dragningskraft på publiken. Vid 8-tiden på aftonen började rådhusalen småningom fyllas med högtidsklädd publik. Dagen till ära var salen festligt smyckad, och såsom man kunde vänta på dagen för självständighetsförklaringen utgjorde Finlands lejonflagga den främsta dekorationen. Tre jättelika lejonflaggor draperade nämligen två av salens väggar och kronorna voro vackert prydda med små finska lejon- och nationalflaggor."

Så berättar WN att festen inleddes av skådespelaren A. Hjorth, som deklamerade Topelius. Fröken Westerdahl spelade piano och Frida Sergejeff uppträdde med några vackra sångnummer, ackompanjerad av fru E. Höckert. Hr P. Tscherkassky utförde slutligen några fina violinstycken.

"Sist afslöts det anslående programmet i rådhusalen med ett vackert festtal, hållet med anledning af den närvarande tidens stora betydelse af häradshövding Hj. Hellström, som tolkade de nya ånsnitt i våra häfder, vid hvilket vi nu stå.

Talet hälsades med kraftiga applåder och följdes af "Vårt land", i hvilken publiken stående instämde. Efter nationalsången utbragte häradshövding Hellström ett kraftigt niofaldigt lefve för det nya, fria Finland."

Därefter flyttade man över till teatern för en lyckad cabaretföreställning med solodans, sångparti i kostym av Frida Sergejeff, skådespelare Weissman sjöng kupletter till dragharmonika samt deklamerade. Yttermera bjöds det på ballet med fröken A. Herrman som solodansös.

"Efter teaterföreställningens slut flyttade man åter öfver till rådhusalen, där dansen fortsattes till kl. 2 på natten och där allt, hvad staden har att bjuda af ungdom och fägring var samladt."

Red. tackar den hornmusikaliske, uppmärksamme läsaren för kritiken.

Ett hjärtligt tack till alla, som bidragit med annonser och penninggåvor

Föreningen 7-januari

Meillä on ammattitaitoa, joka antaa voimaa logistiikkatoiminnoillenne.

Meillä on nykyaikainen kuljetuskalusto ja ainutlaatuinen tiedonsiirtoratkaisu EDI/OVT-liittymän käyttöönne.

Meillä on taitavien yhteistyökumppanien verkosto, joka hoitaa kuljetuksenne eri puolilla maailmaa.

Kuitenkaan mikään ei voi korvata henkilökuntaamme, joka antaa Teille yksilöllisen asiakaspalvelun.

Var man går i en hatt från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Norra Esplanadgatan 35

Hackmans nya James Cook kastrullserie kokar, steker och ångkokar små, stora och riktigt stora måltider.

James Cook stapelbara kastrullserie tar liten eller pytteliten plats i skåpet.

Till Er tjänst
JAMES COOK
-HACKMAN-

Andrej Rudnev som lärare vid Jyväskylä sommaruniversitet 1954.

Arne Rousi

En petersburg som fick by

Andrej Rudnevs vä

På fyrtio- och femtioalet levde och verkade i Helsingfors en på många sätt unik person. Han sågs nästan alltid på konserterna och regelbundet även på Finsk-Ugriska Sällskapets möten. Denne vithåriga, livlige och originelle herre var Andrej Rudnev, under åren 1940-47 lektor i ryska språket vid Helsingfors universitet.

I Finland var Rudnev (1878-1958) snarare känd som musikpedagog och musikkritiker än som språkforskare. Ändå hade hans huvudämne varit forskning kring de mongoliska språken och kulturerna. Under sin glansperiod på 1910-talet var han professor i dessa discipliner vid St Petersburgs Universitet och Ryska Vetenskapsakademien, och han var en central gestalt inom det renommerade petersburgska mongolistetablissemanget.

Andrej Rudnevs far var överste vid det kejserliga livgardet. Både fadern och modern tillhörde gamla adelsätter. Deras hem i St Petersburg gästades ofta av musiker och konstnärer och Andrej fick redan vid unga år en gedigen musikuppföstran.

musiker, av vilka de flesta var medlemmar av St Petersburgs symfoniorkester, och som hos Rudnevs för första gången framfört Järnefelts Berceuse, senare spelade den för änkekejsarinnan Dagmar (Maria Feodorovna). Berceusen blev efter det hennes favoritstycke.

Språkforskaren

Vid St Petersburgs Universitet specialiserade sig Rudnev på asiatiska och särskilt mongoliska språk, och han avancerade redan som ung långt inom detta gebit. Under åren 1890-1904 företog han allt som allt åtta forskningsfärder till de mongoliska ursprungslöken. Han forskade och publicerade betydelsefullt material om dessa folks dialekter, diktning och folkmusik.

Men vad var det som fick den unge petersburgske vetenskapsmannen att prenumerera på Nya Pressens veckobilaga ända till Mongoliet? Jo, han hade redan under några somrar vistats i Finland, där hans familj disponerade över en villa nära Horttana vid Wiborgska viken. Finlandssvensken Alice Brunou, dotter till ägaren av Horttana herrgård, blev sedermera Andrej Rudnevs maka, närmare bestämt år 1908. Rudnev hade därför redansom ung beslutat sig för att lära sig svenska och han släpade med sig en svensk ordbok även till Mongoliet.

På sin fritid studerade han ordboken. Inlärninng av språk hade alltid varit lätt för honom och till slut lärde han sig komma till rätta på 14-15 språk. - Han berättade att han bland annat begagnade sig av så enkla språkstudiemetoder som en systematisk genomgång av

Rudnev och musiken

Rudnev deltog redan under skol- och studieåren i aftonunderhållningar, som vänfamiljer ordnade varje vecka. Till dem kom det konstnärer, författare, vetenskapsmän och politiker och vid dem framfördes ofta gammal och nyare musik på två pianon. Med på tillställningarna var bl.a. den ansedde kulturpåverkaren Vladimir Stasov (1824-1906). Denne var konsthistoriker och musikkritiker samt en vän till och förkämpe för den ungryska s.k. komponistkvintetten "de fem", nämligen Mussorgskij, Rimski-Korsakov, Borodin, Balakirev och Cui. - Dylka mottagningar ordnades traditionellt en gång i veckan, "jour fixe", hos mången petersburgsk familj.

Jag minns Rudnevs berättelse om hur djupt han ångrade att han som 15-årig pojke inte kom att bege sig - fastän han hade kunnat göra det - till den konsert, vid vilken Tshaikovski själv dirigerade sin sjätte symfonis uruppförande. Endast nio dagar senare avled tonsättaren. Andrej var ändå knappa två veckor efter Tshaikovskis död med om följande uppförande av denna symfoni, men där grät alla, kunde Rudnev berätta.

När han senare hade grundat ett eget hem i St Petersburg ställde också han till "jour fixes", varvid man speciellt ägnade sig åt kammarmusik. Petersburgarna fick härvid även stifta bekantskap med finska tonsättare, bland dem Rudnevs mycket goda vän Toivo Kuula. Rudnevs dotter Kira von Essen visste berätta att en grupp petersburgska

Två unga mongolforskare, den ryske Andrej Rudnev (1878-1958) och den finländske G.J. Ramstedt (1873-1950), fotograferade 1902.

Den berömde finländske Mongolietforskaren G.J. Ramstedt (1873-1950) har berättat om sitt första sammanträffande med Rudnev i Urga (nuvarande Ulan Bator) 1899. När Ramstedt besökte ryska konsulatets postkontor visade föreståndaren honom några veckobilagor till Nya Pressen och frågade vad i all världen det var fråga om för ett språk. Tidningarna var adresserade "poste restante" till en person vid namn Andrej Rudnev, som emellertid inte tills vidare uppenbar sig för att avhämta sin post. Ramstedt lovade ta hand om tidningarna tills deras ägare dök upp. På detta sätt började vänskapen mellan tvenne unga forskare, en vänskap som skulle vara livet ut.

ordböcker. Det mongoliska tungomålet talade han veterligen utmärkt och han behärskade även dess lokala dialekter mandsjuriska, kalmuckiska och burjatiska. Bl.a. skapade Rudnev åt Hori-burjaterna (hori = nord-) deras grammatik och deras skriftspråk. Minoritetsspråken och -nationaliteterna låg Rudnev varmt om hjärtat. Han verkade i Ryssland aktivt också till förmån för Finland. Han fungerade nämligen under den andra ofärdperioden 1909-1910 som redaktionssekreterare för tidningen Finljandija, som Leo Mechelin grundat. Tidningens uppgift var att förmedla sanningsenliga upplysningar om Finland till den ryska publiken. Myndigheterna drog

Wiborgsk forskare, en viktig roll att spela till Wiborg - och vidare

Andrej och hans syster Stenja iförda kalmuckdräkter i Sarepta i Kanatet Astrakan 1904.

emellertid in Finlândia ett par år efter dess tillkomst.

Andrej Rudnev skötte professuren i mongolisk och kalmuckisk litteratur vid St Petersburgs Universitet redan från 1903, som docent, och han utnämndes till e.o. professor 1916. Samtidigt verkade han som chef för Ryska Vetenskapsakademins vetenskapliga kansli 1913-1918. Ordinarie professor blev han 1918 - när bolsjevikrevolutionen redan hade börjat.

Tiden i Wiborg

Vid det laget hade hustru Alice jämte barnen Aldar och Kira fått lov att flytta till Alices hemstad Wiborg. Och när gränsen mot Ryssland 1918

Pärmen till tidskriften Finlandia, som talade för Finland.

stängdes råkade även Andrej vara på besök hos familjen i Wiborg. Det var inte mera möjligt för honom att avhämta några som helst ägodelar från St Petersburg, utan allt som Rudnevs ägde i form av hemlösöre, böcker, noter och vetenskapligt originalmaterial gick definitivt förlorat. Kvar i St Petersburg blev också Andrejs mor, bror och syster, vilka han aldrig mera skulle få kontakt med.

Efter att ha slagit sig ned i Wiborg undervisade Rudnev i flerhändig pianospel samt kammarmusik vid därvarande Musikinstitut. Dessutom verkade han som Fazers konsertbyrås representant i Wiborg. I den egenskapen tog han hand om framstående utländska solister som konserterade i Wiborg. Vid många av dess konserter medverkade Rudnev själv såsom ackompanjör. Hans hem var för övrigt en veritabel samlingspunkt, där man bespisade och gärna till och med härbärgerade resande musiker. Utöver allt detta arbetade Andrej Rudnev som musikkritiker (sign. A.R.) för Karjalan Aamulehti och Wiborgs Nyheter samt som latinlärare vid Svenska Lyceum i Wiborg.

Nytt uppbrott

På hösten 1930 flyttade Rudnevs fru och barn till Helsingfors, medan Andrej stannade kvar i Wiborg, där han bodde fram till Vinterkrigets början 1939. I och med detta krig förlorade Andrej Rudnev ytterligare en gång sitt hem med böcker och noter. Han slog sig nu ned i Helsingfors, där han återförenade sig med sin familj. - År 1940

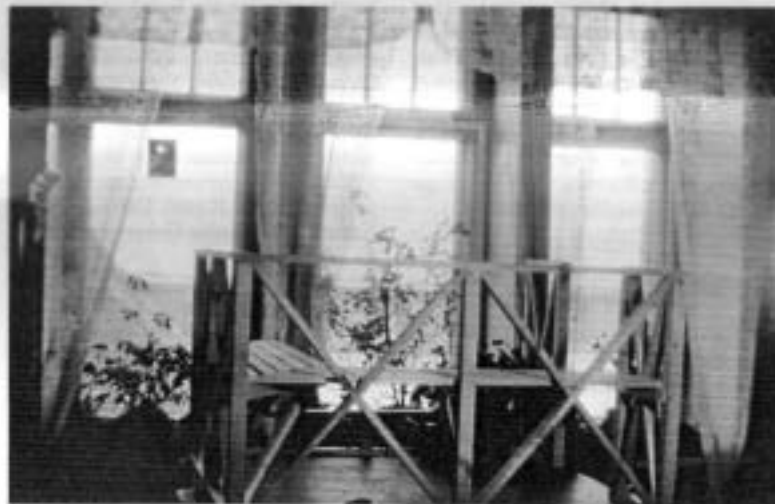
utnämndes han till lektor i ryska språket vid Helsingfors universitet, men gick redan efter sju år i ålderspension. Sedermera ägnade han sig huvudsakligen åt musikundervisning och kritiker-verksamhet.

Denne framstående vetenskapsman, som tillbragte hälften av sitt liv i Finland, måste sålunda här komma tillrätta bara med kortvariga jobb, som oftast var bisysslor, utan att på något sätt bli upptagen i sitt specialfacks vetenskapliga samfund. Jag minns att han var ganska bitter över detta, och det förvånar mig inte. Det var kanske tyvärr så, att atmosfären på den tiden inte gynnade det att utlänningar, och särskilt ryssar, kunde införlivas med "den egna kretsen."

Personen och wiborgshemmet

Andrej Rudnev var en rätt originell, men samtidigt en ytterst varmhjärtad och vidsynt person. Han träffade under sitt liv ett stort antal människor och bad alltid var och en av dem skriva någon rad i ett tjockt och tungt minnesalbum, som han även på sina resor bar med sig i en portfölj. Då brukade han säga att "skriv nu inte tack eller andra sedvanliga saker, utan skriv ned någon tanke!"

Man har beskrivit det andrejska vardagsrummet i Wiborg som mycket egenartat. Han hade nämligen i detta stora rum låtit uppföra ett slags balkong, som påminde om en bastulave. Vid dess rücken hade man fäst blomkrukor och bänkar. Balkongen var placerad invid ett fönster genom vars översta del man över Saluhallens tak kunde blicka ut över en fik av

Balkongen.

Den legendariske musikkritikern och konstnären Vladimir Stasov (1824-1906), tecknad av Ilja Repin.

Suomenvedenpohja. Författaren Unto Seppänen kallade tabernaklet "Rudnevin taiteellinen sauna". - När Rudnevislutet av 1930-talet flyttade från Norra Vallen till ett närbeläget hus i hörnet av Gråmunkegatan och Karjaportsgatan följde balkongen med. Detta hus var gammalt, otätt och kyligt, så det berättas att den ganska högabalkongen var hemmets varmaste och skönaste vrå.

Några hågkomster och reflexioner

Den nuvarande generation som ännu minns Andrej Rudnev, tänker kanske på honom i hans egenskap av undervisare i prima- vistakunskap eller spelning direkt från noter, där han var banbrytare i Finland. Han undervisade i prima-vista vid Sibeliusakademien ända till 1953 och fortsatte sedan med det i sitt hem.

Andrej Rudnev med sina "ätthändiga" pianoelever 1933 i Wiborg. I första raden fr.v. Aino Salmela, Ljuba Bornovsky, Rakel Stenbock och Margherita Perander. Red. tror sig ha identifierat Irma Ruuskanen som andra fr.h. i andra raden och Kaija Salonen i mitten i tredje raden.

beskydd, och för min egen del ledde det till en mångårig, verklig vänskap. Antti-setä, som de unga fick kalla honom, gav dem vid sidan om musiken även mången annan värdefull väggkost för livet.

Det vore förvisso välmotiverat att i musikundervisningen använda sig av metoden med ätthändiga varianter av orkesterverk. Rudnevs egna arrangemang står till förfogande hos Sibeliusmuseet i Abo, som efter hans frånfälle även fick ta hand om det mesta av hans övriga arkiv. Säkerligen medverkade här till hans gode vän Otto Andersson.

För forskare kunde arkivet i Sibeliusmuseet vara en skattkammare. Eftersom Rudnev var en systematisk person, sparade han sina konstkritiker och klistrade in dem i album, såväl under tiden i Wiborg som under tiden i Helsingfors. Genom att studera dem kunde man få en nästan daglig bild av konsertlivet i Wiborg på 1920- och 1930-talet. I huvudstaden var hans forum Nya Pressen under 1940- och 1950-talet, och i denna tidning publicerades den 18 april 1958, drygt tre månader före hans bortgång, hans sista musikkritik.

Mängden av böcker, noter och tavlor i Helsingforshemmet var otrolig, trots att de flesta av Rudnevs tillhörigheter hade gått förlorade i St Petersburg och Wiborg. På väggar och bord fanns knappt någon fri yta. Atmosfären i hemmet påminde på något sätt om Ilja Repins teckning av Rudnevs ungdomsidol Vladimir Stasov och dennes arbetsrum.

I denna atmosfär fortlevde de bästa traditioner som präglade den petersburgska intelligentsian under tiden före revolutionen. Det är lyckligt att det funnits personligheter som Andrej Rudnev, som kunnat föra med sig dessa traditioner och därmed även berika vår egen kultur.

(översättning: Per Erik Floman)

Musik i Wiborg på 1600- och 1700-talet

En intervju med Östersjöperspektiv

Historiker - och även musikhistoriker - har ofta haft anledning att understryka att havet inte skiljer åt, utan förbinder och förenar. Det är över havet som sjöfart och handel matar de omgivande kustländerna med människor och varor, liksom med immateriella inflytelser. Därför är det intressant att undersöka och att besinna hur det kulturella utbytet kring ett hav fungerat och vilka spår det lämnat efter sig. Det hav vi nu tänker på är Östersjön.

I ett sådant forskningsprojekt, påbörjat i slutet av 1980-talet, är Åboprofessorn emeritus i musikvetenskap vid Åbo Akademi, *Fabian Dahlström* engagerad. Det går under arbetsnamnet "Östersjöprojektet" och är ett internationellt, musikhistoriskt forskningsarbete, som skall anlägga övergripande perspektiv på sitt ämne, bortseende från nationella begränsningar. En fylligare rubrik anges också: "Östersjön som musiklandskap, musiker, musikinstitutioner, repertoarer under 1600- och 1700-talet".

Fabian Dahlström är en mycket mångkunnig man; en skicklig blockflöjtist och klarinettist, kör- och orkesterdirigent, pedagog, f.d. föreståndare för Sibeliusmuseet och musikvetenskapsman. Nu råkar det vara så, att Wiborgs Nyheter reporter för musikfrågor har förmånen att räkna Fabian som en god körsångarkollega från forn-storad, vartill yttermera kommer en dimension: han är min makas småkusin. Det är väl därigenom som han känt till mitt intresse för det wiborgska. Han erbjöd mig spontant tillfälle att stifta bekantskap med material om det nämnda projektet, i vilket även musiklivet i Wiborg behandlas. Då brukar min motreplik vara: Kan jag få in det i Wiborgs Nyheter? Fabian förhöll sig mycket positivt till denna tanke. Han hade dock inte tid att själv utarbeta en artikel, men erbjöd WN tillfälle att samtala om Östersjöprojektets många beröringspunkter med Wiborg.

Projektets uppläggning

Fabian Dahlström berättar att det i kärnan för projektet fungerar en grupp omfattande fem forskare, vilka hör hemma i Kiel, Köpenhamn, Kristianstad, Lund och Åbo. Detta team har fyra publikationer i kikaren. En av dem är ett stadsmusikantlexikon, som bygger på en databas, vilken kontinuerligt bearbetas. Upprättandet av databasen har betydligt underlättats av att de baltiska arkiven blivit tillgängliga. Det här delprojektet koordinerar just Dahlström. Han visade mig en förnäm skrift i Helsingfors universitets serie med ett tiotal uppsatser av författare från olika länder, vilka kongressat och samarbetat kring Östersjötemat. I den står Fabian för en presentation av databasen. Arbetet sker med finansiellt stöd av Nordiska Samarbetsnämnden för humanistisk forskning.

Om samband i musikhistorien

Har din uppfattning om finländsk musikhistoria tagit intryck av rönen om Östersjöberoendet? Dahlström förklarar att man skall akta sig för att se alltför snävt på begreppen. Till exempel betyder ju termen "finländsk" olika saker under olika epoker. Sakerna bör sättas in i sin

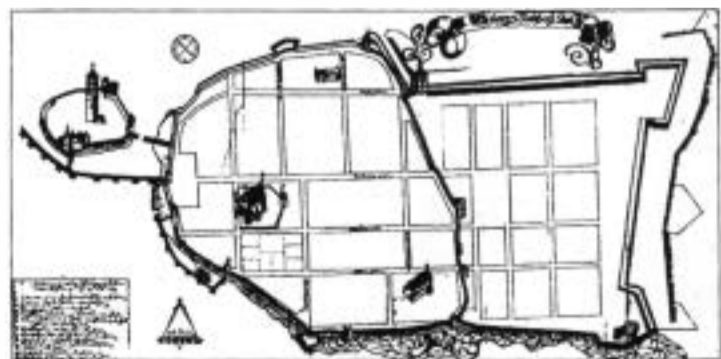
tidssammanhang. Tagnut.ex. hertig Johans musikanter, spelande i Wiborg Slott hösten 1556. De hör i egenskap av hovmusikanter till Stockholms musikhistoria. Tänk också på de baltiska ländernas rika musikkultur, liksom Königsbergs, och hur de utstrålade inflytelser till deperiferallandsområden i Finland.

Musikpersoner som dyker upp i Dorpat och Riga uppenbarar sig ofta också i Wiborg till exempel på 1600-talet, med samma repertoar, arbetsförhållanden och privilegier, som indirekt var baserade på rättsväsendet i Lübeck.

Vår professor upprepar ofta att projektforskarna inte vill skriva lokal musikhistoria, utan att det övernationella, den gemensamma kulturhistorien genomgår deras tänkesätt. Och så har verktyget för att komma temat in på livet blivit en studie med den privilegierade musikerns hovmiljö, stadsmiljö eller lantlig miljö i centrum. I författaren påpekar Fabian att de rörliga musikanterna i dessa trakter påfallande ofta var tyskspråkiga under den aktuella tidsepoken.

Musikliv i det gamla Wiborg

Fabian Dahlström hade en intressant artikel om musik i Wiborg förseklersedan i tidskriften *Musiikki* nr 3-4, årgång 1991. Jag bad honom redogöra för denna fackuppsats i termer som vi jordnära läsare av Wiborgs Nyheter, med eller utan musikalisk belastning, så gärna vill förstå. Och Fabian berättar villigt: En iakttagelse som vigjorde var t.ex. att de finländska landskapen inom konungariket Sverige inte var en enhetlig zon, när man talar om musiklivet på 1600-talet. Åbo (huvudstad med universitet), Wiborg (mångspråkig sjöfartsstad), Helsingfors (inte ens småstad) och de österbottniska kuststäderna uppvisar alldeles olika bilder.

Wiborgs stadsplan år 1642, initierad av Per Brahe.

Handelskontakterna var viktiga för kulturspridningen, och på 1600-talet hade Wiborg betydligt livligare handels- och kulturförbindelser med Reval, Rostock och Lübeck än med rikshuvudstaden Stockholm.

En annan reflexion: Tills näringsfriheten etablerades i mitten av 1800-talet låg allsköns privilegietänkande till grund för hela samhällslivet, även musiklivet. Vibör alltså undersöka hur privilegierna såg ut i städer av olika format och

med olika råd. Klart att det påverkade musikutbudet!

Vilken var rollfördelningen mellan kyrka, skola och stad i fråga om stadsmusikinstitutionen? Dahlström svarar att när det gällde Wiborg, var stadens framtoning mer internationell än andra städer, tack vare de livliga kontakterna med Baltikum och Nordtyskland. Wiborgs äldre musikliv har i förbluffande liten grad beaktats i vår historieskrivning. Måne det beror på att 1600-talets Wiborg stannade utanför mången finländares medvetande efter den isolation som Stora nordiska kriget medförde? frågar sig Fabian. Men, säger han vidare, visst finns det ramuppgifter om wiborgsmusiken i litteraturen, t.ex. i historieverken av Lagus och Ruuth. Behovet av mera källstudier är dock stort. Det gäller originaldokument och då skall man förresten ha näsa för bland annat musikerbenämningarnas differentiering: organist, director cantus, stadsmusikant etc. måste avläsas inom den referensram som gäller för t.ex. Reval, Dorpat, Riga, Lübeck och andra Östersjöstäder.

Om medeltiden

Så får jag veta att kyrkomusiken i Wiborg på medeltiden tydligt avvek från den som utövades t.ex. i Egentliga Finland. Gotisk notskrift påträffas exempelvis mest i Östra Finland med dess Hansakontakter. Dess miljö var skolan och kyrkan, och skolmästare omtalas i Wiborg redan 1409, från 1542 såsom ordinarie löntagare. Beträffande medeltidaskolsång i staden berättar Lagus att det år 1485 "instiftades ett stort antal messor, som på vissa dagar skulle hållas av skolmästaren Jakob Bodebek och hans sex smådrängar".

Dahlström vet också berätta, på tal om hov- och militärmusik på 1500-talet, att Gustav Vasa år 1555

Ur den neumskrift som utbildades i Aquitanien utvecklades på 1000-talet den s.k. kvadratnotskriften (Kungliga biblioteket, Bryssel).

Fabian tyder detta på att Wiborg - åtminstone kortvarigt - hade kontakt med samtidens bästa instrumentalmusik. Spelmännen var nämligen hovmusikanter från Stockholm och Köpenhamn resp. hos hertig Albert i Königsberg.

Fabian tillägger här att Johans musikanter i vår historieskrivning felaktigt brukar hänföras till Åbo slott under åren 1556-63. Heiden förekom t.ex. inte alls i Åbo och två av dem anställdes 1557 av Christian III.

Något permanent musikliv utanför kyrkan fanns knappast i Wiborg under medeltiden. På 1600-talet hittar man nog anteckningar om militärmusikanter, men det är ännu inte utforskat hur ambulerande eller fasta de var.

Piae Cantiones

WNs reporter hade hört att det skulle finnas något slags samband mellan Wiborg och sångboken *Piae Cantiones*, en sångsamling som han tyckte sig minnas att Heikki Klemetti och YL i tiden ivrigt lancerade. Jo, säger vår professor, visserligen är forskningen kring *Piae Cantiones*, publicerade 1582, i sin linda. Men man kan påstå att de första notförsedda upplagorna har ett samband både med Wiborg och med Rostock. Utgivaren Theodoricus Petri var gymnasieingenjör i Wiborg, född i Borgå. *Piae* trycktes i Greifswald. Utgivarens broder Bertil Persson Ruuth var för övrigt tidvis Wiborgs högst taxerade borgare.

Fabian nämner också att andra upplagan av *Piae Cantiones* under denna tid trycktes på wiborgssläkten Ruuths försorg med förord av två wiborgska skolmän, Fattabwr och Toila, den senare skollektor. Båda hade studerat i Rostock. Det kan nämnas att hrr Daniel Friderici, berömd kantor i Rostock, Samuel Roelius och Johannes Henrici, vilka varit involverade i den musikaliska

bearbetningen av *Piae*, alla var inmatrikulerade vid Rostocks Universitet.

Så får jag veta att skol- och kyrkomusiken i Wiborg upplevde en uppgångsperiod på 1620-talet. Biskopen i staden Olof Elimaeus publicerade för övrigt år 1621 en av de tidigaste finskspråkiga psalmböckerna, tryckt i Stockholm.

Barock stadsmusik

Musiken i städerna kring Östersjön, berättar nu vår interlokutör, var som mest enhetlig under 1600-talet. I centrum stod kyrkan jämte orgel, i övrigt hade man stadsmusikanter och figuralsjungande resp. musicerande skolgossar, allt en helhet som styrdes av olika privilegieregler. I fråga om Wiborg lägger man märke till de livliga kontakterna till Nyen, Narva och de övriga grannstäderna.

Domkyrka, orgel och stadsmusikanter

Den första orgeln i Wiborgs domkyrka omtalas 1601 - och förstördes vid en brand 1628. Ny "konstfullt gjord" orgel uppsattes av en tysk makare 1636 eller 1637. Vid stadens intågning 1710 förstördes detta instrument. I staden bodde för övrigt en orgelbyggare vid namn Claus Fransson Zander på 1650-talet, och han torde också tidvis ha försörjt sig såsom krögare.

Kommen till denna punkt i intervjun passar reportern på att skryta med att Wiborgs Nyheter i sina spalter i andra sammanhang omnämnt organisten Detleff Hunnius. Till detta genmäler professorn att denne Hunnius faktiskt verkade som organist i domkyrkan från 1637 till 1665. Han var född i "kurfurstendömet Holsteen" 1615, studerade orgelspel i Lübeck och ligger begravd invid

eller under vår domkyrkoruin sedan 1655. På den tiden var kompetenskraven för organister tämligen stränga. Man kan säga att Detleff Hunnius med sin person förbinder den wiborgska musikmiljön med den nordtyska.

Så berättar den allvetande Dahlström att bemålde Hunnius också spelade dansmusik på borgarnas bröllop, då biträdd av musikanter sådana som Henrik Matsson pipare och Jacob Dannenberg, vilken trumpetare var en av Jean Sibelius' farmors förfäder! Då jag skämtsamt frågar om den gode kantorn "firablade" på detta sätt, berättar Fabian Dahlström att det kring Östersjön fanns variationer beträffande organisttjänstens beskaffenhet: I de tyska och baltiska reviren samt i de länder som hade Köpenhamn som administrativt centrum fanns det oftast en stadsmusikant, som stod för borgarnas festmusik. I de områden som regerades av Gustav Vasa, alltså även Wiborg, uppstod en annan praxis; organisten var generalmusikdirektor, han höll sig med assisterande stadsmusikanter. Över sig hade dessa instrumentister ofta kantorn, som ju ofta var en universitetsutbildad teolog.

Andra musikanter från detta århundrade, som nämns i skrifterna, är Aug. Richter, Gustaf Schulz och "gymnasisten Johan Munch". Hunnius efterträdare var Cort von Holl. En David Pirsdorff kallas stadsmusikant och dessa två herrar "innehade goda fullmakter", som gav deras arvingar vissa rättigheter. Detta märks på många håll och utmanar till fortsatt forskning, säger professorn.

På annan plats i detta nummer av WN berättas det om Siikaniemi kyrka. Stämmer det att även den höll sig med en orgel? Jovisst, enligt Dahlström invigdes kyrkan 1644 (nybyggd efter en eldsvåda) och hade då en orgel, möjligen byggd av den ovannämnda Zander. - På tal om orglar, så hade f.d. Klosterkyrkan år 1690 anhållit om att få en, men fick ingen orgel i det skedet.

Om gymnasiet

När Wiborg 1642 fick ett gymnasium var det "för att uppsamla och förbereda alumner till akademien i Åbo". På dess stat fanns en "Musicus", "som alltid bivister och beställer om cantu choral". Kända är Samuel Laurenti Reuter (1652-59), Markus Helsingius (1659), en Agander (1672) samt Peter Herz (1689).

I Wiborg, menar Dahlström följde man väl svenska rikets skolordning. Om sången stadgas där: "Hvar dag från Klockan Tolf till Ett skole alle öfvas uti Musica Corali, och de, som god röst hafva, skola lära sig Figurativan." Men Wiborgs gymnasium hade från år 1654 därtill egna statuter beträffande "de musices exercitio". Av dem framgår det, förutom bestämmelser om straff etc., att den lägre skolans lärare och elever kunde rekvireras att medverka exempelvis i kyrkosången samt att ingen fick dispens från sångundervisningen. När man medverkade i kyrkan ankom det på namngivna, pålitliga skolelever "att i kyrkan stå i spetsen för psalmsången och sjunga".

Gymnasisterna idkade också instrumentalmusik i kyrkan. Repertoaren i fråga om sång och annan musik är inte helt kartlagd, men Fabian menar att alla bevarade repertoarförteckningar från skolorna i Östersjöområdet liknar varandra intill förväxling! Wiborgsskolornas diskantböcker t.ex. var inhandlade i Reval.

Sjuttonhundratalet

Stora nordiska kriget 1700-1721 medförde för Wiborgs del att musiktraditionerna bröts. Kvar i staden var egentligen bara organisten John Andersson, tvänne klockare samt skallmejbålsaren Israel. Vid erövringen 1710 förstördes domkyrkoorgeln. Gymnasiet upphörde och återuppstod på den svenska sidan i Borgå. Nu regerades Finland enligt

normer liknande de livländska och kurländska. Därför är forskarsamarbetet med balterna nu särskilt värdefullt.

Musiken i 1700-talets Wiborg är mycket bristfälligt dokumenterad, säger Fabian Dahlström. Det fanns den musik som var relaterad till rysk militärmusik samt kyrkomusik, även i skolorna. Av ett stads- musikantväsen har man inte funnit ett spår. Det var förmodligen militära bestämmelser som reglerade musicerandet på fester och så apade man efter St Petersburg "med klubbar, konserter, baler, maskerader och broderade västar".

Skalmeja, ett blåsinstrument med rörbladsmunstycke, utvecklad till instrumentet "chalmereau" och ur detta uppkom klarinetten.

för att citera en visiterande fransk pastor.

Ändå pekar Dahlström på att en organist i Wiborg under åren 1766-1788, Johan Petter Lenning, möjligen också dirigerade en orkester. WNs reporter är imponerad över forskarens förmåga att plocka fram fakta, se nu på detta:

I samband med den s.k. musikkrise vid Åbo Akademi 1790, som ledde till att Lennings privilegier betr. den akademiska musiken drogs in, skall en professor Schlaberg ha yttrat, på tal om Lennings verksamhet i Wiborg, att "under hela denna tid för enskilt nöje oftast dirigerat orkester av 30-40 personer, merändels officerare". I sanningens namn antecknar WN att hr Lenning knappast var en stor filharmoniker

utan, enligt sin samtid, "en ussel birfilare", så kanske det wiborgska bandet var av samma kaliber. En okontrollerad uppgift säger att Lenning även var pianostämmare och blockflöjt lärare.

F.d. Klosterkyrkan fick år 1754 en ny orgel, en liten en med bara 11 stämmor. Man har sig bekant att åtminstone följande organister hanterat denna orgel mellan 1754 och 1799: Törning, Andr. Holmström, J.P. Lenning och Schochart, vilken sistnämnde var anställd i den tyska församlingen.

Avslutande kommentar

Fabian Dahlström har naturligtvis även satt sig in i det wiborgska musikliv som grundades i mitten av 1800-talet och levde upp till stor blomstring - men det är en annan historia.

På tal om Östersjöambanden nämner han dock i förbifarten att både den tyskfödde organisten Heinrich Wächter och tonsättaren Richard Faltin aus Danzig ansetts vara det wiborgska musiklivets "fader". Likaså att körsång, begynnande symfoniorkesterverksamhet, resande musiker och operatrupper börjar förekomma.

Och så nämner han att intresset för något slags stadsmusikantväsende också tycks ha återuppvaknat i Wiborg. En antydan härom var att Gotthard Dieberg 1853 av myndigheterna anhöll om att få starta ett musikkapell, bestående av tolv gossar, som under åtta år skulle lära sig både dansmusik, vokalmusik och orgelspel. Men staden backade hans ansökan. Däremot förekom i sinnevärlden "Wiborgs Strauss", Conrad Spohrs orkester på 1860-talet och 1869 fick Wiborg ett nytt kapell lett av Ernst Schneevoigt; en del av hans musiker kom från St Petersburg.

Vårt tankeutbyte avslutades med Fabian Dahlströms kommentar att det alltså finns massor av trådändar för forskaren att nysta upp för att utreda Östersjöambanden,

Fabian Dahlström

där Wiborgs musikliv ju är en av spelbrickorna. Det ovan sagda är bara antydningar inom ramen för Wiborgs Nyheter's spaltutrymme.

Dahlström berättar till slut att Wiborg kommer att observeras i Suomen Musiikin Historia, band I-IV, som är under utgivning. Bakom detta verk står musikforskarna Dahlström, Salmenhaara och Heiniö.

Wiborgs Nyheter tackar för denna stimulerande insprutning av wiborgskunskap och konstaterar att havet, Östersjöns vatten, svallar fritt mellan Wiborgska viken och Ålands hav. Där, på Föglö, mediterar Åboprofessorn på sitt sommarviste över våra förfäders musicerande i Wiborg, längst borta i öster.

Per Erik Floman

Det fjärde Wiborg upphittat!

Dialogen med läsarna bär frukt

Wiborgs Nyheter's läsare erinrar sig kanske att vi 1992 presenterade ett Viborg nr 2, den anrika jylländska staden, och att WN 1994 berättade om ett tredje Viborg, hemmanet i svenska Roslagen. Samtidigt efterlyste vi flera orter med detta ädla namn.

Nu har åter en läsare nappat på kroken. Finlandsvännen och redaktören Lars Ramsten, bosatt i Falun och Vadstenatrakten, har känt till ett fjärde Viborg, beläget nära Orsa i Dalarna. Om detta samhälle ska WNs läsare nu få höra. Det är *Benkt Granholm*, som bor i byn Viborg i Orsa, som hållit i pennan och vi tackar honom hjärtligt för handslaget över Bottenviken!

På själva hjässan av Digerberget, just där man bakom sig har en dystert mörk granskogridå och framför sig den lummiga, blomrika silurlutningen ner mot Orsasjön med höga blå berg som mäktig fond, ligger Viborgs bystuga, vars smäckra majstång smyckas och reses varje midsommar.

Före storskiftet (på 1880-talet) låg byn tätt hopklungad med ett slutet system av gator och "vallar" (=torg), som möjliggjorde, att boskapen slussades ut till betesmarkerna utan att ta sig in på åkermarken. Nu ligger den utströdd över en stor del av bergsslutningen.

Byn behöll fram till andra världskrigets slut relativt väl karaktären av ett konservativt bondesamhälle med stabila traditioner, som bl.a. innebar, att varje försommar ett långt, pinglande tåg av kor, kalvar, hästar och människor drog två mil österut till fäbodan Åskåsen, där korna vallades i skogen hela sommaren.

Nu har Viborgskossorna för länge sedan blivit korv, kulturlandskapet växer delvis igen, och byns yrkesaktiva jobbar i tätorterna Orsa och Mora. Bygemenskapen lever vidare tack vare bystugan, byns stolthet. Det var "kelingarna" (gummorna, de gifta kvinnorna) i byns hemlösa syförening, som på 1950-talet initierade en tradition med midsommarfester i Åskåsen för att skrapa ihop pengar till bystugan. Denna har byggts mitt i Orsa kompanis gamla marschväg, mitt på Nisarhedsvallen (ett av torgen i det gamla Viborg) och bara ett stenkast

från Fröhällarna, i vilkas fördjupningar Viborgsbarnas förfäder skall ha offerat till Frö, vilket kan förklara bynammets förled (vi = offerplats, helig plats).

Den moderna tidens nivelleringsvind har visserligen inte skonat Viborg, men byns egenart är inte helt borta. Den bedövande vackra utsikten är kvar. De gamla Viborgssläktorna är kvar och behållersin traditionella kärvhet och nackstyvhet, sina gårdsnamn och i någon mån sin dialekt, ett sedan 1300-talet i stort sett oförändrat språk, som dock nu tycks vara på väg att dö. Fortfarande vet Göt-Erik, Agdus-Kari och några till, vad den här meningen betyder: "Oj ur wi grästösöm, dess Spiris-Juganur bilkunnå walt evör djilto!" (O, hur vi skrattade, när Spiris-Johans morbrors fru ramlade över suggan!), men om 20 år är den lika obegriplig som mesopotamiska för deras ättlingar.

Inlämning pågår
till våra
auktioner

KONST
OCH
ANTI KVITETER

MOTTAGES

-stor köpstark kundkrets
-kostnadsfri värdering
-hembesök

VÄRDEAUKTIONER
HÖRHAMMER

Stora Robertsgatan 12, 00120 Helsingfors

Tel. (90) 668 9110

Petri Pauli kyrka på 1930-talet med gudsögat ovanför kyrkdörren.

Per Erik Floman

Wiborgs kyrkor deras uppkomst och öden

Under sju seklers lopp har ett par tiotal kyrkor och kapell verkat i Wiborg. Av dem är endast två bevarade i dag, vartill kommer två ensamma klocktorn. Studiet av dessa helgedomars uppkomsthistoria, blomstring och fall har inspirerat mig till några föredrag, och nu skall jag i Wiborgs Nyheter försöka ge en illustrerad redogörelse, tyvärr alltför kortfattad, över detta dramatiska tema.

På grund av sitt läge har staden Wiborg beskärts mycket skiftande öden. Följaktligen har även dess kyrkliga samfund gått igenom en märklig och tumultuarisk utveckling.

Det börjar med att den romersk-katolska kyrkan - som kom missionerande år 1293 med det s.k. tredje korståget under Tyrgils Knutsson-törnaremothedendomen och blir rågranne till de östra grannarnas ortodoxi. Med reformationen och den hårdföre Gustav Vasa kom 1500-talets dråpslag mot allt katolskt, och detta gällde även kyrkans materiella rikedomar. Men med 1700-talet, guvernementsseket, steg den grekisk-katolska kyrkan in på den wiborgska scenen. Och innan det århundradet hade gått återuppstod den romersk-katolska församlingen. - Nu levde de tre trossamfundet parallellt vid varandras sida i vår stad. Men den idyllen krossades med Vinterkrigets tragedi, då allt som var kristet drog västerut, medan den kommunistiska ateismen tog över i tomrummet. Den tolererade med näppe den spillra av nyinflyttade främlingar, som vågade utöva sin ortodoxa tro. Och slutligen, vid decenniesskiftet 1980-1990 uppstod ur intet en liten finsk evangelisk-luthersk församling, egentligen ingermanländsk, med sin kyrka inom synhåll för den ortodoxa. Dessa två är de enda som finns kvar i det ryska Wiborg.

Jag presenterar nu i korta avsnitt Wiborgs kyrkor, kloster och kapell. De kunde grupperas i fyra huvudkategorier: de medeltida kyrkorna, 1700-talets kyrkbyggen, Nya Domkyrkan och "övriga". Av mina källor är den i särklass viktigaste Otto I. Meurmans långa uppsats i Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseuras skriftserie nr 6. Några av de äldre illustrationerna är tagna ur verket Viipuri - Vanhan Suomen Pääkaupunki.

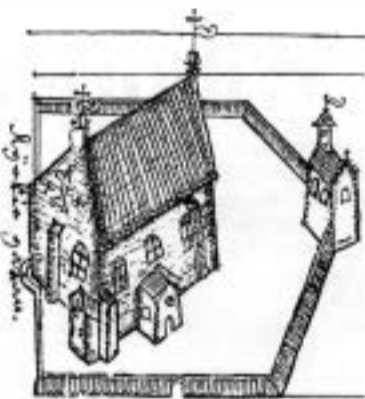
Här må antecknas att Wiborg var biskopssäte 1554-1563, 1617-1711 och 1925-1940. Ortodoxt biskopssäte blev staden dessutom 1891.

Slottskyrkan

Knapphändig uppgifter ger vid handen att det på Slottet fanns en församling som disponerade över en liten slottskyrka, inrymd i sydöstra flygelns andra våning. Den skall ha varit rätt väl utrustad, särskilt på 1400-talet under slottsherrarna Karl Knutsson, Erik Axelsson Tott och Sten Sture. Från dessa tider finns bevarade detaljerade förteckningar över slottskyrkans inventarier och kyrktextilier. Ett liknande inventarium lär finnas från 1619.

Det förmåles att slottskyrkan ibland rustades upp när man hade storfrämmande. Sådana var bl.a. Johan III, Gustav Vasa, som vistades hela oktober månad 1555 på Slottet, hertig Karl och självaste Gustav II Adolf.

Men på dennes tid bodde bara 24 personer på slottsområdet (på 1500-talet var det ca 700), ty under Sveriges storhetstid hade Slottet förlorat sin militära betydelse såsom gränsfäste, eftersom gränserna i Stolbova försöksjutiits långt österut. Sålunda upphörde naturligtvis slottskyrkans funktion och utrymnet degraderades från 1668 till ett sädesmagasin - för att aldrig mera få en kyrklig uppgift.

Gamla Domkyrkan med klocktorn 1642.

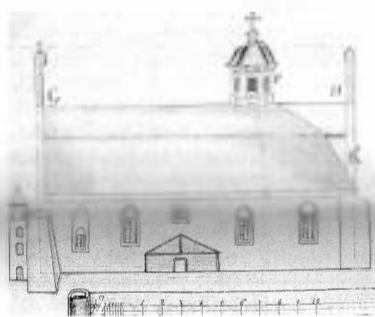
Gamla Domkyrkan

Domkyrkoförsamlingen omnämns för första gången i hävderna 1352. I samband med en av de otaliga eldsvådorna på stadsudden nämns Domkyrkan för första gången 1411. Man vet att kyrkan 1477 hade blivit ombyggd och då uppförd i sten, och den beskrevs som "lysannde" med fem altaren och vacker utsmyckning.

Med reformationen blev Wiborg biskopssäte. Den förste i ämbetet var Paul Juusten och det var år 1554. Kyrkan omtalas ideligen i samband med stadsbränderna, t.ex. 1575 och 1594. Desslikes 1628, varefter man föranstaltade en insamling på riksnivå för att finansiera domkyrkans återuppbyggnad. År 1649 berättas det att kyrkan hade fått en mycket ståtlig inredning.

Bland här jordfästa nämns kyrkomusikern Hunnius, Paul Juusten och Mikael Agricola. Klockstapeln var ursprungligen (se bilden) fyrkantig och obetydlig, men den blev sedermera brandvaktorn nytt utförande av arkitekt Johann Brockman i slutet av 1700-talet. Påbyggnadens utformning påminner rätt mycket om de andra 1700-talskyrkorna, varom mera nedan.

Vid Peter den Stores erövring av Wiborg 1710 skadades Domkyrkan av artillerield. Den användes då som stall (känns igen?) och lager, men reparerades på ett sådant sätt att den kunde tjäna som ortodox kyrka från 1721 fram till 1788, då

Gamla Domkyrkan restaurerades till ortodox kyrka under det ryska 1700-talet. Södra fasaden 1744.

preobraschenska kyrkan blev färdig. Som en kuriositet kan nämnas att Domkyrkan även 1913-1918 användes som ortodox kyrka, men under mellantiden hade den varit proviantlager!

Efter Wiborgs befrielse under Frihetskriget den 29 april 1918 ordnades en tacksägelsegudstjänst i denna helgedom. Datum var den 1 maj och akten övervars av general Mannerheim. Så blev den hårt prövade kyrkan garnisonskyrka, där skrivaren av dessa rader den 5 oktober 1939 skulle avlägga soldateden. Men mobiliseringen uppsköt ceremonierna.

I Vinterkriget bombades kyrkan och förvandlades 18.2.1940 till en väldig ruin och fungerade, morbit nog, som uppsamlingscentral för våra stupade. När freden bröt ut hade ett sjuttiofemstufusna kroppar brunnit iruinerna, men vid arméns återkomst två år senare vigde fältbiskopen den

jord, vilken så brutalt hade blivit deras grav.

Klostren

Som alla wiborgare vet hade vi svartmunke- och gråmunkekloster på medeltiden. Franciskaner- och dominikanerbröderna var s.k. tiggarmunkar, icke egentliga klostermunkar utan ambulande och missionerande predikanter, som spred kultur och lära och gjorde goda gärningar i bygderna. Men derashem var klostren med sina kapell. Franciskanerna kom till Wiborg ca 1375, dominikanerna ca 1392.

Gråmunkeklostret

Klostret byggdes ca 1400 på det område, där Karjaportsgatan och Gråmunkegatan nukorsar varandra. Man antar att det fanns ett kapell eller en kyrka bland klosterbyggnaderna. De var uppförda av trä och följaktligen dröjde det inte länge förrän de förstördes av eld. Men 1477 var anläggningarna återuppbyggda i sten. - Med Gustav Vasa och reformationen sattes det punkt för franciskanernas verksamhet. 1574-1628 nämns det att klostret fungerade som stall (!) och något slags kapell, där det låg invid utfarten österut ur den befästa staden. Fr.o.m. 1738 försvinner klostret ur hävderna, men vi som levde i Wiborg på 1920-talet kommer väl ihåg vilken uppståndelse det väckte, när man vid grävningar för Hackmans nya lagerbyggnad mitt emot Handlingsgillet år 1925 upptäckte resterna av gråmunkeklostrets grundstenar. Arkeologerna kunde då börja detektivarbetet med att rekonstruera utformningen av klosterns samfundets område och byggnader.

Gamla Domkyrkan som finsk garnisonskyrka.

Svartmunkeklostret

Vår generation kände klostret såsom landsförsamlingens gamla, fina kyrka invid Munktorget. Det står skrivet att drottning Margareta år 1392 fick tillåtelse av påven Bonifacius IX att uppföra en klosterkyrka i Wiborg. Den första versionen befann sig i grannskapet till Domkyrkan. Men kyrkan flyttades under 1400-talet några kvarter österut till sin nuvarande plats och byggdes då av sten. Det berättas att Karl Knutsson Bonde donerade Papula tegelbruk till munkorden för detta ändamål. Andäskadade kyrkan vid flera eldsvådor, men alltid dök det upp donatorer som möjliggjorde återuppbyggnaden, varöver intressanta förteckningar föreligger.

Gustav Vasa konfiskerade emellertid sedan alltsammans och lät kyrkan bli magasin. Dock behövdes den åter som kyrka 1593. Det rådstorn med sin senare påsatta svarta mössa, som än i dag står kvar vid Kejsar-Klostergatan såsom det enda bevarade stadsmurstornet, blev 1690 klocktorn.

Vid striderna i samband med erövringen av Wiborg 1710 blev svartmunkekyrkan underligt nog bara lätt skadad och den utsågs till provisorisk domkyrka. Och det var i den som Peter den Store tog emot trohetseden av deslagna wiborgarna.

Dominikanerkyrkan användes av stadens och Wiborgs landsförsamlingar s.a.s. turvis. Under 1700-talet genomgick den ett antal reparationer. Men när landsförsamlingen i början av 1800-talet vuxit så mycket att stugan blev för trång, skred man till förstoring och ombyggnad. Detta skedde under den tid då C.L. Engel var överinspektör för allt byggande i Finland. Arkitekt Granstedt planerade det hela 1833. År 1881 blev landsförsamlingen helt självständig och när den nya finska domkyrkan 1889 blev färdig (se nedan) fick landsförsamlingen ensam disponera över svartmunkekyrkan.

I slutskedet av Vinterkriget, närmare bestämt 10.2.1940, sköts kyrkan sönder och samman. Efter krigens inrättade ryssarna, utan minsta känsla för pietet inför ett halvtusenårigt tempel, en mekanisk verkstad i den nödtorftigt uppstöttade ruinen. Till yttermera visso drabbades denna verkstad av eldsvåda, så svartmunkarnas klosterkyrka står nu som en skräpiga ruin, omgiven av rostigt skrot och plåtstaket, och vittnar om simpel och skamlig behandling.

Maria Magdalenas kapell

På 1400-talet uppfördes nära Munktorget ett hospital för skötsel av bland annat spetsläska. Det höll sig med ett kapell, kallat Maria Magdalenaskapell. När Gustav Vasa rafistulerade i Wiborg fick detta hospital sin del av slängen. Kungen ville inte ha de spetsläska in på knutarna, så hospitalet flyttades till Pantsarlaks utanför staden 1547, i trakten av det vi kallade Agricolagatan. Denna anläggning försvinner ur sikte 1711, men man har bevarat tämligen fylliga prästlängder från den kortlivade kyrkan.

Siikaniemi kyrka

Kyrkan omtalas strax efter medeltiden, dvs. 1571 och dess församling 1583. Den betjänade bosättningen och kungsgården på områdena väster om Slottet och i ett senare skede även slottsfolket, när deras kyrka upphört.

Siikaniemi kyrka brann ned 1628, men nybyggdes i rödmålat trä, försågs med orgel och kallades Heliga Treenighetens kyrka från 1644. Den lär ha varit ganska fint inredd och finansierad med privata pengar. Referaten från invigningen är kostliga, ty kyrkans skönhet prisas i superlativa termer. Som exempel nämner jag att två professorer från Åbo sände en hyllningsdikt, där det bland annat heter så här:

”Cats cuin se Suuri Salomon
Rakens’ Herran Huoneen jalon.
osv.osv.
Perustan päättäsi päälisex
Laittan’ liki täydellisex.”

Men kyrkan upphörde att finnas till efter 1710. I förbifarten nämner jag att det i närheten i Neitsytniemi fanns en kyrkogård med bland andra greve Adlenbergs grav från 1794 samt ett vackert gravmonument över prins Victor Amadeus Anhalt-Bernberg-Schaumburg, som stupat 1790 vid Kärnikoski. Det låg enligt uppgift vid blå spårvagnens ändpunkt.

Vi går nu till de kyrkor, som tillkom på 1700-talet, det wiborgska guvernementets tid.

Preobraschenski-katedralen

Katedralen blev aktuell sedan Gamla Domkyrkan, som på 1700-talet användes av ryssarna som ortodox kyrka, igen eldhärjats. Först hade man tänkt bygga en ny kyrka i Neitsytniemi, men när det stora Vallenprojektet planerades lät man arkitekten N.A. Lvov rita en ståtlig katedral på det område, Vallen, där man på Katarinas tid tänkt skapa stadens representativa, offentliga centrum. Lvovs kyrka bestod av två särskilda byggnader då den invigdes 1793, men delarna förenades till en sammanhängande stor kyrkobyggnad 1817. Inredningen varriklig och briljant och kyrkan hade 7 klockor, av vilka den tyngsta vägde 4,2 ton.

När Wiborg 1891 blev ortodox biskopsresidensstad hade församlingen ca 6 000 medlemmar. Under självständighetstiden var antalet 2 500.

Detta tempelskadades inte under krigen och det har varit i kontinuerligt bruk till våra dagar.

Preobraschenskaja katedralen med finska lyceet i fonden.

Eliaskyrkan

Den lilla ortodoxa kyrka som vi minns som Eliaskyrkan byggdes ursprungligen för att betjäna Petersburgska förstädens befolkning från 1796 framåt. År 1834 döptes den till Heliga Elias kyrka. Den finskspråkiga ortodoxa församlingen i Wiborg uppstod 1930 och hade då 416 medlemmar. Under trettioåret gjordes förbättringsarbeten och 1939 fick kyrkan centralvärme. Patetiskt är att man hann hålla en liturgisk gudstjänst den 26 november 1939, men så bröt kriget ut. Denna helgedoms öde beseglades sommaren 1941. Den brann ned vid Röda Arméns reträtt från Wiborg och platsen där den stått visar inga spår av kyrka.

Petri Pauli kyrka

På medeltiden samsades stadens alla nationaliteter i en församling. Det är något dunkelt när och hur utvecklingen mot fyra lutherska församlingar gick till; den äldsta var densvenska, så den finska, den tyska

Eliaskyrkan.

och landsförsamlingen. Men 1.5.1906 synes de ha blivit inte bara separata utan helt självständiga.

På 1700-talet lär det ha börjat gnissla i samarbetet mellan de finska och svenska församlingarna, som inte alltid kunde enas om användningen av ”finska kyrkan”, alltså svartmunkekyrkan. Då beslöt man med guvernören Engelhardts goda minne uppföra en separat kyrka för de svenska samt den tyska församlingen, som hade anor från drottning Kristinas tider 1651 och som återuppstått efter Stora ofreden. En insamling föranstaltades i hela

landet och till och med i Östersjöprovinserna. Man fick sig anvisad en fin tomt 1791 vid den plats vi kallade Paradplanen, i den Torkelsesplanad som 80 år senare skulle anläggas. Arkitekt Johann Brockman ritade templet, statsrådet G.F. von Veldten fyllde på med vissa ändringar och 1799 firades kyrkans invigning. Om denna kyrka, som väl står närmast majoriteten av WNs läsekrets, har vi utförligt berättat i några tidigare nummer, så ock i detta nummers aktualitetspalt. Därför inskränker jag mig i detta sammanhang till ovanstående korta information samt några ytterligare reflexioner.

Dess namn har sin egen historia. Det var meningen att man skulle buga för den mäktiga kejsarinnan Katarina genom att kalla kyrkan Katarina kyrka, men hon hann gå till sina fäder så det blev i stället kejsar Paul som fick den äran. Pauli kyrka hette den officiellt. Men hur det nu kom sig så kallades den i praktiken Petri Pauli kyrka, vare sig det berodde på Peter-den-Store-syndromet eller de kända apostlarna. När svenska församlingen blev

1932, beläget mellan Pantsarlaks bastion och Svenska Lyceum.

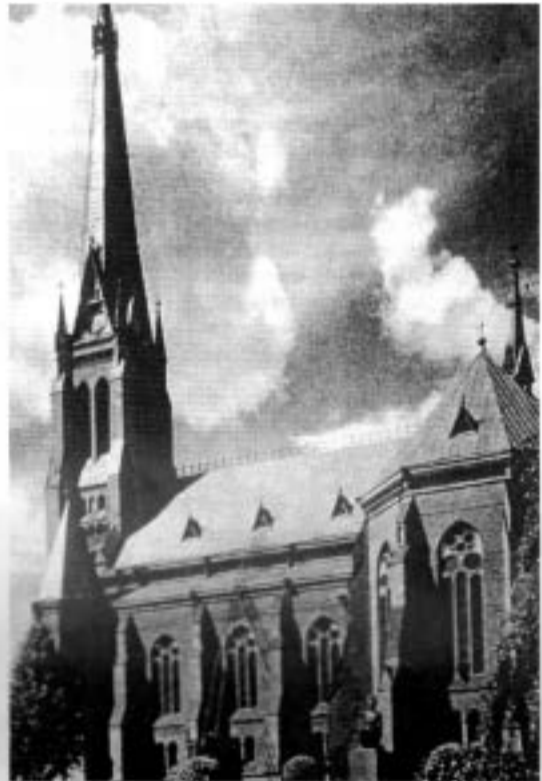
Petri Pauli kyrka skadades inte under krigen, men skändades, blev stall och flottistklubb och upplevde, när perestroikan satt in, undret att på initiativ av en gaspada Irina Petrova överlätas till en liten finskspråkig evangelisk-luthersk församling, som verkar där i dendag som är.

Hyacintii kapell

Kapellet, som är i dag en konstskola för ryska barn, en pärla uppe på Vattenportsgatan, har en historia som inte många känner till. WN har förmånen att i anslutning till denna artikel publicera en särskilt för tidningen skriven uppsats av

och samman så står wiklundska huset, byggt av mina tegelstenar, ännu kvar!” Och så gick det...

Nya Domkyrkan med sin höga, spetsiga spira var en central monumental byggnad i Wiborg. Men krigen skonade inte heller den. Den 3 februari 1940 skadades den svårt vid flygbombardemang. Pekka Halonens altartavla lär ha klarat sig nästan hel - men är försvunnen. Ruinerna spretade där när de finska trupperna återvände 1941 och raderna av hjältegravar började mångfaldigas, fastutan övervakning av bronsmannen med handen höjd mot hotet från öster. Efter det andra kriget lät erövrarna traktorerna tala och kyrkoruinerna utplånades helt. Några trappsteg och krukor lämnades kvar som dekoration av

Nya kyrkan, Argicolakyrkan och från 1925 Domkyrkan.

pensionerade museiverkschefen, fil.dr Carl Jacob Gardberg.

Nya Domkyrkan

Tillkomsten av detta stora kyrkobygge antydes redan här ovan. Det hade blivit trängt om härbärgat vid Munktorget. En arkitektävlan utlystes och den vanns av arkitekten Eduard Dippel. Resultatet blev en ståtlig, gotikinspirerad kyrka, som invigdes 1889. Den rymde hela 1 800 personer och kostade för övrigt 562 000 mark. Läget var pampigt sådan miljön utvecklade sig: granne till Jac. Ahrenbergs posthus och

den öppna, ganska stiliga platsen. Agricola försvann redan under krigen, men på hjältemonumentets plats har Viipurin Säätiö efter sega underhandlingar med stadsexekutiven kunnat resa en minnessten på statyavsatsen, med text på fyra språk, till minne av alla i Wiborg begravna.

Övriga kyrkor och kapell

Den judiska minoriteten hade en egen församling sedan 1876 och dess synagoga låg vid Kalevagatan 21. Av den finns inte heller något kvar efter krigen.

År 1906, när de växande förstäderna hade börjat ropa på ägna ”Herrens hus”, flyttades den stora träkyrkan från Björkö, som byggts 1763, till *Talikkala*. I Björkö hade man fått en ny kyrka av sten (nära den låg skrivaren av dessa rader jämte skolkamraterna Nisse Svartström och Victor Sergejeff i fält under operationerna på Karelska näset i september 1941). Träkyrkan var en imponerande skapelse med plats för över 1 000 personer. Invigningen ägde rum 1911. Då den renoverades 1930 fick den namnet *Mikaelskyrkan*. Det må nämnas att de östra förstäderna t.ex. år 1920 redan hyste 20 000 invånare.

Ett plock bland kuriositeterna: När Gustav III återvände från ett besök hos Katarina i St Petersburg passerade han Björkö, det var 1777, och donerade då en nattvardsbägare av guld åt kyrkan. - Sämre gick det när Alexander III ca hundra år senare jämte maka Dagmar, eller Maria Feodorovna, gjorde visit i träkyrkan. Kejsarinnan blev så betagen i kyrkans vackra träkrona att hon bad att få köpa den. Men hon fick den i gåva - och ersatte kyrkan med en, som björköborna f.ö. tyckte var mycket simplare. Mikaelskyrkan gick under i samband med Vinterkriget.

I *Hiekka* hade man ett litet kapell, i tiden bekostat av bland andra baronen på Monrepos, Nicolay. Det

Forts. på följ. sida

Svartmunkekyrkan sådan den tedde sig 1814, före ombyggnaden.

Landsförsamlingens kyrka på 1930-talet.

helt självständig 1906 var dess förste kyrkoherde kontraktsprosten Sune Fredrik Gräsbeck och hans efterföljare ända till det bittra slutet var K.G.E. Mosander, Mosi-Pappa, som dessutom efter förlusten av Wiborg hade den tunga uppgiften att avveckla det hela i Helsingfors. Hans kantor och orgelnist var Theodor Björklund, Björkis.

Den långa raden av tyska kyrkoherdar slutar i Wiborg med prosten A.E. Siegfried, som tillträdde 1928.

Wiborgssvenskarnas och -tyskarnas kyrkliga samarbete manifesterades också i uppförandet av ett gemensamt församlingshus

centralfolkskolan, mitt emot sedermera landshövdingenspalatset och ”Wiklundska huset”, och omgivet av öppen park. Statyn av Mikael Agricola (Emil Wikström) från 1908 framför huvudingången och Gunnar Finnes hjältemonument från 1921 invid östra flygeln.

Av Wiklundsefterkommande har jag hört följande sannsaga ur livet: Wiklund ägde bl.a. ett tegelbruk och offererade sina tegel till domkyrkobygget, och det var dels fråga om specialgjorda tegel. När sedan jätteordern gavs åt en annan leverantör (jag har förstätt att det var någon i Tyskland), blev Wiklund mäktig förnärad och lär ha sagt ”ni ska få se att när er kyrka fallit sönder

Wiborgs Kyrkor forts.

märkliga är att kapellet klarade sig genom båda krigen. Men de nya makthavarna lät den bli danshak och gymnastikhall.

I Wiborg fanns flera *bönehus*, anslutna till föreningar, frikyrkor, settlement m.m. Förträngsundsborna byggdes 1909 ett bönehus på Ravansaari. Det förstördes under Vinterkriget.

I *Havis* stadsdel omtalas 1809 ett bönehusmedlöktorn nära tegelbruket därstädes, byggt av trä. Det förnyades 1903 och då i tegel. Kapellet kallades Heliga Nicolai kyrka. Det fungerade tills 1924 inköpt och gjordes det till en social arbetscentral. Men i dag finns i detta bevarade lilla hus ett produktutvecklingslaboratorium, tillhörigt den ryska elektronikfabriken.

Kyrkogårdarna i Tammissuo, Sorvali och Ristimäki hade sina *gravkapell*, men krigen böljade över de trakterna och kapellen är försvunna.

På 1700-talet fanns det i olika stadsdelar ryska *regementskyrkor*, vilka torde ha brandhärjats för länge sedan. I Papula uppfördes emellertid

Rådstornet - finska kyrkans klocktorn.

för under tidernas lopp.

När 200-årsminnet av Peter den Stores erövring av Wiborg skulle firas av ryssarna 1910, skedde det i mycket stor och dryg stil.

Carl Jacob Gardberg**St Hyacinthus' kyrka vid Vattenportsgatan**

De forna wiborgarna vet mer än väl, att det vid Vattenportsgatan fanns en liten romersk-katolsk kyrka, som med sin församling fungerade ända till Vinterkrigets utbrott. Kyrkan kan ses på många bilder, men inte försin egen skull; den finns till höger i de klassiska vyer, som avbildar "Finlands vackraste gata" med den gamla domkyrkans klocktorn i fonden. Däremot torde ganska få känna till att kyrkan hade en intressant historia, och knappast någon vet varför kyrkan var helgad åt St Hyacinthus, ett i Norden helt okänt helgon.

Efter reformationen på 1520-talet fördes den katolska läran från det svenska riket, och katolikerna sågs därefter med yttersta misstänksamhet. Avogheten fortfor i århundraden, vilket framgår t.ex. av Zachris Topelius' Fältskärens berättelser, som utkom 1851-1866. I Boken om vårt land skrev Topelius 1875, att katolikerna "hade många underliga vidskepliga bruk, som äro avskaffade i vårt land".

En katolsk församling grundas i Wiborg 1799

Den allmänna inställningen till katolikerna hindrade inte, att det på finländsk mark på kejsar Paul I:s befallning inrättades en romersk-katolsk församling i mars 1799. Detta skedde i Wiborg, i en stad, där de skilda språkgrupperna hade vant sig vid att olika kristna församlingar kunde leva sida vid sida, lutheraner likaväl som grekisk-ortodoxa. Därefter skulle det dröja ända till 1856 innan följande romersk-katolska församling kunde inleda sin verksamhet, då i Helsingfors.

Tillkomsten av den nya församlingen berodde på att det i de ryska trupperförbanden fanns många katoliker, som hade sina hem i Litauen, Vitryssland och Polen. Därtill fanns katoliker bland de tyska glasblåsare, som arbetade på sex glasbruk på Karelska näset. Den enda ståndsmässiga församlingsmedlemmen var krögaren Motti, som 1794 hade flyttat in från Italien och bildat familj i Wiborg. Initiativet utgick från ett domikankonvent i Vitebsk i Vitryssland, som i oktober 1799 sände en präst till Wiborg. Dominikanerna i Vitebsk åtog sig därefter att sköta om församlingen, och man lovade att i fortsättningen avlöna två präster och en klockare.

De första mässorna hölls i det gamla rådhuset, dvs. i den sal, som tyska församlingen hade rätt över innan deras kyrka vid Paradfältet invigdes 1799. Guvernören var dock inte nöjd med detta arrangemang, och i november 1801 beviljade kejsar Alexander I därefter 8 000 silverrubler för inköp av handlanden Peter Jaenisch' stenhus vid Vattenportsgatan.

Församlingen får eget hus 1802

Peter Jaenisch' hus var delvis byggt av gråsten redan under medeltiden, vilket man fortfarande kan se; endast de tillbyggda delarna följer gatulinjen. Under en kort tid före köpet hade det fungerat som riddarhus för det wiborgska adelskapet, som hade inrättats 1788. Salen i den övre våningen inreddes till en romersk-katolsk kyrka, som helgades åt St Hyacinthus, en år 1594 helgonförklarad polsk munk, som år 1221 hade etablerat dominikanorden i Polen. Hans ursprungliga namn var

Jacob från Opole. Namnet Hyacinthus tog han efter det att han i samband med en pilgrimsvandring till aposteln Jacobs grav i Santiago hade fått en sällsynt ädelsten, en zirkon, vars gulröda variant även kallades hyacint.

En församling för hela Finland

Redan tio år efter kyrkans invigning förändrades situationen, då Gamla Finland 1812 förenades med storfurstendömet Finland. Antalet församlingsmedlemmar i

i Litauen, som även därefter, till 1874, höll präster i Wiborg. Därefter måste mässorna tidtals skötas av präster från St Petersburg.

De sista årtiondena

När Finland hade blivit självständigt fortsatte verksamheten med statligt stöd ända till Vinterkrigets utbrott 1939, och församlingen hade då en kyrkoherde och en pastor. Den siste kyrkoherden hette Theodor Schwing, och han tillträdde sin befattning 1937. Om kyrkans betydelse under 1930-talet

Heliga Nicolai kyrka som elektroniklaboratorium 1994.

1913 en ny rysk militärkyrka av tämligen orientaliskt utseende. Under självständighetstiden blev denna kyrka samlingslokal för NMKY-KFUM, och man lät montera ned de flesta av löktornen med kupoler. Förutom regementskyrkorna hade Wiborg även sina *hospitalkyrkor*, av

Huvudnumret var onekligen avtäckandet av den pampiga statyn av Högst Densamme och i förberedelserna härför ingick uppförandet av en särskild kyrka, ortodox naturligtvis, nära statyn, och där skulle hyllningarna kunna arrangeras. Hovarkitekten Vasilij Antonovitsch Kosjakoff ritade templet - han som, ni vet, ritade stora domen på Kronstadt. Men det blev av någon anledning inte färdigt till festligheterna, utan lämnades på hälft, öppet, rest till knappa två våningars höjd. Första världskriget bidrog till att bygget inte blev slutfört.

Min generation minns mycket väl det spöklika, halvfärdiga tegeltabernaklet. Men nu hör det till saken att den store wiborgsarkitekten Uno Ullberg utnyttjade grunden, på vilken denna kyrka skulle stå, vid placeringen och bygget av det vita, vackra landskapsarkivet i början av trettioalet. Ett mirakel är det förvisso att denna monumentalbyggnad mitt emot Wiborgs slott förblev intakt under krigen. Det fungerar i dag som ryskt filialarkiv.

Denna översikt är fragmentarisk och består av plock i en riklig rabatt av fakta och anekdoter, gjorda med amatörhand. Den som vill veta mera om kyrkorna i Wiborg blir rikligt belönad om han studerar t.ex. Meurmans 105 sidor, omnämnda i ingressen, och de olika varianterna av Wiborgs Historia. Vill man tränga djupare, så blir det arkivstudier i St Michel och Helsingfors. En hel del källor räknas upp i inledningen till Meurmans artikel.

Jag avslutar min betraktelse med förhoppningen att de sakliga fakta jag radat upp, inte har skymt utsikten mot vördnaden för allt det som kyrkorna i Wiborg i sekler betytt för människorna. Den förnimmer vi ispären av det som helt sopats undan, i det tysta talet ur spretande valruiner och kanske anar vi den i psalmer, som sjungs i de få bevarade templen.

Exteriör - ingången vid Vattenportsgatan på 1930-talet.

Interiör ur Hyacintii kapell på 1930-talet.

St Hyacinthus' kyrka fick behålla sin lanternin och sitt kors ända till den ombyggnad som inleddes 1972. Foto C.J. Gardberg 1968.

Wiborg gick småningom ned i takt med att ryska trupper flyttades bort, men verksamheten fick en ny grund efter det att alla romersk-katoliker i hela Finland måste registreras just i Wiborgs församling. Enligt bevarade handlingar hade man tidtals upp till 3 000 medlemmar, bl.a. på Sveaborg och i Bomarsund på Åland. Denna ordning fortfor ända till 1856, då en ny församling inrättades i Helsingfors. Till samma tid lydde församlingen i Wiborg under dominikanprovinsen

har Benedicta Idefelt och Lisbeth Stenius vittnat om i sina memoarer.

Under åren 1911-1915 nyinreddes kyrksalen, varvid den försågs med en utbyggd absid bakom altaret. Absiden revs efter krigen, då den ryska stadsledningen restaurerade huset 1972-76 och byggde om det till en konstskola för barn. Då försvann också från taket den lilla lanternin med ett kors, som ända till dess påminde om att byggnaden hade använts som kyrka i 137 år.

Filialkyrkan i Papula.

vilka jag redan nämnt Maria Magdalenas kapell. Dyliska kapell fanns åtminstone i stadsdelarna Annina, Repola och Neitsytniemi. Det sistnämnda byggdes 1794 och låg ungefär där vår tids militärsjukhus låg. Kyrkan sägs ha varit både stilig och påkostad. Innan Preobraschenski kom till var den den ryska folkgruppens viktigaste kyrka. Den var för övrigt i användning till 1918.

Biskoparnas *hemkyrka* vid Vaktornsgatan har naturligtvis försvunnit.

Som slutvignett på denna revy skall jag berätta om en kyrka, vars byggande visserligen påbörjades, men som aldrig blev färdig och därför besparades alla de fasligheter som de flesta wiborgskyrkorna råkade ut

Den äldre skolbyggnaden av år 1868 vid Karjalagatan. Här arbetade den svenska folkskolan till 1930. Fotot taget i juni 1995.

Många betydande medborgare har börjat sin bana i Wiborgs Svenska Folkskola. Också innan den sista privata förberedande skolan (Cloubergsska skolan) slog igen sina portar, var det vanligt inom en del av wiborgsfamiljerna att sätta sina barn i folkskolan. Skolan hade tidvis ett gott rykte för undervisningens nivå och bredd. Dessutom var den billigare för föräldrarna och låg centralt och bekvämt till.

Historik och statistik

I Wiborg grundades 1872 sex finska folkskolor på basis av kejserligt påbud av 1866. De första statistiska uppgifterna är från läsåret 1873-74. Då fanns det i Wiborg två högre och fem lägre finska folkskolor samt en grekisk-rysk. Eleverna var totalt 382. Skolorna åtnjöt statsunderstöd men uppbar också avgifter av dem som kunde betala.

Från och med läsåret 1874-75 grundades en lägre svensk och från och med läsåret 1875-76 en högre svensk folkskola. 1876-77 hade ytterligare en lägre svensk skola kommit till och den högre skolan hade delats i två, en för flickor och en för gossar. Antalet svenska elever var omkring 200 på den tiden. Ytterligare kan nämnas att under läsåret 1874-75 grundades en finsk folkskola "för försummade barn" samt 1877 en handarbetskola (som hade några svenska barn). Fruntimmersföreningens "Orpokoti" räknades officiellt som finsk folkskola från och med läsåret 1891-92.

Till att börja med arbetade de svenska lägre klasserna i ett av Hackman ägt hus. De högre svenska klasserna var inhysta i skolhuset vid Alexandersgatan, byggt 1868. Centralfolkskolan fick 1885 ett eget hus med fasaderna mot Torkelesplanaden och Domkyrkan. Då var alla de svenska klasserna inhysta i den äldre byggnaden vid Alexandersgatan. Då antalet svenskelever starkt minskade mot slutet av 1920-talet, flyttades de svenska klasserna till Centralfolkskolans flygel mot posthuset och Domkyrkan. Detta skedde 1931.

Skolan hade ett bibliotek, vilket var i flitig användning. Statistiken för läsåret 1921-22 visar 3 850 lån. Det var också meningen att barnen skulle läras att spara. Under året 1921-22 sparade 729 elever inalles 8 257 mk.

Under ett antal år från och med skolans grundande var Claes Israel J. Molander folkskolinspektör och skrev varje år en utförlig årsberättelse för hela skolan. Han yttrar sig ibland också om allmänna frågor, bl.a. om begreppet lärotvång (verklig skolplikt infördes först 1910): "...att det i staden dock finnas barn i skolåldern, hvilka af en eller annan orsak antingen alldeles icke behöft någon skola eller endast en högst kort tid besökt folkskolan. Det är med avseende å sådana försummade barn, som nödvändigheten av lärotvång alltid måste betonas." Skolinspektören lät sin värtalighet flöda också över aktuella problem av mindre högtflygande karaktär. I sin rapport för läsåret 1875-76 berättar han att den lägre svenska folkskolan var inhyst i konsul W. Hackmans gård vid "nedre gatan inom f.d. fästningen". "Denna

lokal har på intet sätt motsvarat billiga anspråk." Orsaken var att lokalen även användes som "läsesal för folket" och som söndagsskola för den "tjänande klassen av mankön". Följden var att "atmosferen i rummen...varit högst otillfredsställande oaktat alla vaktmästarens rengöringsbemödanden".

Följandetabell visar utvecklingen av antalet elever i den svenska och de finska skolorna i staden Wiborg:

År	sv	fi
1875	118	472
1882	218	742
1890	165	1222
1894	152	1419
1899	151	1245
1904	161	1280
1909	182	1663
1914	173	1940
1919	156	2001
1924	108	3336
1929	66	4025
1934	60	6614
1937	51	6213

Uppgifter saknas för åren 1938-39.

Skolan fick varje år motta penningdonationer, som användes för stipendier, kläder, mat o.dyl. Arbetets Vänners sällskap, Sigrid Stråhlmans fond, Julnissarne, Brita Maria Renlunds Stiftelse, "skolans vänner" och Walter Hovings fond var ofta nämnda donatorer.

Klass III 1928-29: övre raden från vänster Sune Kettunen, Viktor Jansson, Åke Franck, Olof Pehkonen, Rudolf Nordström, Tor Fält; nedre raden Tora Lieberg, Ethel Elving, Else Lind, Göta, Kenny Smolander, Dagmar Wiik.

Svenska folkskolans elever våren 1938 (radvis nedifrån, från vänster): 1. Carl Gustaf Björkenheim, Nikolai Ziganow, Åke Lindblom, Tor Fallenius, Ulf Bruun, Lars Adolf Prytz, Nils Glan, Andrei Kamenski, Björn Borg, Paul Salonius; 2. Maj-Lis Rehell, Anita Jaatinen, Carita Lund, Marita Prytz, Hans Andersin, Ferdinand Alfthan, Tor Lindblom, Elsbeth Richardt, Vera Borodavkin, Pia Salonius, Måns Ekström, Dorrit Bruun; 3. Maj-Lis Rehnström, Marita Borg, Ann-Marie Harms, Birgitta Charpentier, Eva Brunov, Ulrica Rosenbröjer, Inger Gottleben, Marie-Louise Brackmann, LaVonne Wickström, Karin Timgren, Ernst Aasholm, Rita Frankenhaeuser, Helge Hänninen; 4. Britt-Alice Richardt, Ulla Ramström, Marie-Louise Karramo, Brita Lund, Marianne Alfthan, Margita Lund, Gunvor Sandholm, Rita Funck, Karl Brackmann, Leo Lindblom, Rashid Samaletdin, Johan Clément, Hans Gerlin, Per Grundt.

Hans Andersin

Minnen från Svenska Folkskolan i Wiborg

Lärarkåren

Alla som gick i Wiborgs svenska folkskola mellan 1897 och 1939 hade Lydia Mathilda Ekblom som lärarinna. Hon var född i Kimito 28.8.1874, dotter till kommunordförande J. A. Ekblom och hans hustru Lovisa. Lydia Ekblom gick i Ringbomska fruntimmersskolan i Åbo, dimitterades från Ekenäs seminarium 1897 och började i vår folkskola samma år. Hon var aktiv medlem i styrelsen för De Gamlas Hem, Svenska folkpartiet och Concordiaförbundet i Wiborg samt medlem av föräldrarrådet för Svenska Samlyceum i Wiborg. Lydia Ekblom avgick med pension 1941 och dog 1942.

En annan långvarig lärarinna var Elin Sofia Maria Liljeström. Hon var född i Bjärnä 3.12.1882, dotter till inspektorn Nils Liljeström och Sofia Lundström. Elin Liljeström gick i Normalskolan i Ekenäs och dimitterades från Ekenäs seminarium 1904. Samma år började hon också i vår skola. Efter 1940 arbetade hon som folkskollärarinna i Helsingfors och Borgå.

Vi skall nöja oss med att lista upp några andra lärare:

L. Relander, A. Poppius, Mariu Ottelina Söderström, Helen Berhardina Lundgren, Carolina Rosina Rönblad, Hilma Fredrika

Lindstén, Bertha M. Åhlgren, Edla Johanna Niska, Irma Maria Hartman, Ina Ottilia Brunberg, Elisabeth Nyqvist, Emilia Johanna Kärkkönen, Hanna Riska, Hilma Lovisa Tallqvist, Rauha Maria Rundqvist, Olivia Alexandra Söderström, Sigrid Hildegard Ekholm, Helge Napoleon Ekholm.

Styrelsen och andra funktionärer

Skolans styrelse bestod av bemärkta wiborgare, till att börja med mest svenska och senare övervägande finska. Den första ordföranden var borgmästare A.R. Frey. Bokhandlare Walter Hoving var med i styrelsearbetet sedan begynnelsen och var senare ordförande i styrelsen ända till 1917. Som exempel kan vi nämna styrelsens medlemmar 1875-76: kollegiassessorn J.G. Heinrichs, ordf., doktor Julius Strömberg, ingenjör Gustaf Törnudd, rektor Richard Relander, bokhandlaren W. Hoving, häradshövding D.W. Åkerman, fattigvårdsordf. kamrer E. Olsoni, inspektör C.I.J. Molander och lärarkårens representant Anton Rikström. Som jämförelse har vi läsåret 1921-22: lektor F.P. Oinonen, ordf., bankdirektör Ivar Alopeus, professor P.W. Granberg, kommerserådet E.V. Sellgrén, skräddare H.J. Pursiainen, kamrerkan Anne Quist, lärarinnan Alma Petrelius.

Skolans läkare var Th. Thesleff under 1800-talets sista årtionde följt av J. Grönberg och Paul Thuneberg samt ortoped Valdemar Järnström. Tandläkare Ragnar Timgren öppnade en av staden betalad tandklinik för folkskolebarnen i början av 1920-talet.

Disciplinen

I det stora hela rådde godstämning och ordning i skolan, "speciellt på den svenska sidan enär en stor del av eleverna här kommit från bildade hem". Trots detta rapporterades varje år till skolstyrelsen ett antal förseelser. Stöld och snatter var de vanligaste förseelser som kunde leda till karcer eller i värsta fall till relegering. Ibland anges att "vanartade barn" isolerats från de övriga och givits separat undervisning. På 1800-talet var krottsstraff ännu i bruk och träffade ett tiotal skolgossar varje läsår. Årsberättelserna är mycket värtaliga när det gäller orsakerna till straff: "ständig olydnad, fräckhet, mumlande, lögn, underslev, slagsmål, osnygghet och olämpligt beteende i allmänhet".

Personliga upplevelser

Meralevande än genom statistiska data blir skolan när vi intervjuar några elever från olika tider:

Gunborg von Fircks (f. Lybeck 1905) började folkskolan 1911. "Min farbror Herman Lybeck och min faster Sigrid Wilén tyckte att jag skulle gå i folkskolan för att den var bättre än de privata förberedande skolorna. Min papp hade gått i finsk skola och andra bekanta hade gått i tysk skola. Min blivande man vägrade komma till folkskolan med

motivationen att där fanns så många busiga pojkar." *Var pojkarna busiga då?* "Kanske några få. De flesta var ju från bildade hem. En speciell grupp som jag kommer ihåg var barnen till järnvägstjänstemän." *Lärarna?* "Vi hade Lydia Ekblom som var mycket snäll och kunnig. Klassen delades och den andra delen fick Elin Liljeström som lärarinna. Andra svenska lärare var Rauha Rundqvist och Sigrid Ekholm. Vi hade gemensam rektor med finska sidan. De finska barnen höll till i den storacentralfolkskolebyggnaden och de svenska fyllde den mindre byggnaden mot Alexandersgatan." *Hur var förhållandet till finnarna?* "Vi träffades både på rasterna och på den gemensamma skolgården och efteråt på stan och det var inga språkstrider på den tiden. Fester och gymnastik exekverades i den finska sidans fest-/gymnastiksal. Till den dagliga rutinen hörde en kort lunchrast varvid medhavda smörgåsar och mjölk förtärdes medan vi satt i pulpeterna. Skolbarnen fick låna böcker i biblioteket och ta dem hem. En gång rusade min mamma upprörd till skolan med en bok som jag lånat och som hon tyckte var opassande för mig. Bland mina klasskamrater kommer jag ihåg några, som finns på ett något suddigt klassfoto av år 1912: Sigrid Laakso, Birger Schildt, Lilly Lönnberg, Sakari Kauranen, Viola, Johan Wellman, Schifru Kravits, Ruben Klimzevski, Eugenia Melnikoff, Dagmar Kettula, Yrjö Vuorio, Manne Ringvall, Amalia Leipzig, Linnea Sippo, Abraham, Artur, Kurt Nordström. Estrid Klinkman, Erik Gustavsson, Julia Novitsky, Thorolf Forsman, Lilly Forsblom, Bruno Emeleus, Elsa Hyvärinen, Margit Sjulund, Toini Frey, Thyra Lundgren, Ellen Rostedt, Jenny Vilen och Gurli Brandt."

Bror-Erik Hästö (f. 1923) gick i folkskolan jämte sin bror Stig. Bror-Erik började skolan 1930. "Jag gick där med min bästis Gustav Ohquist i fyra år. Han bodde på Siikaniemi och jag på Neitsytniemi, så vi gick till fotstill skolan varje dag i ur och skur. Till min besvikelse fick vi aldrig använda spårvagnen p.g.a. general Ohquists förbud. Vår lärarinna Lydia Ekblom var hemma från Kimito, så första gången jag tog bläckpennan i hand fick vi i häftet skriva namnet på kimitoförfattaren Adele Weman (pseudonymen Parus Ater). Vi hade vår rast vid halvslaget medan finnarna hade sin varje heltimme för att slagsmål inteskulle uppstå mellan språkgrupperna. Jag åt min frukost hos min mor som hade ett kafé bredvid tidningen Karjalas tryckerihus. Gustav Ohquist åt hos sin mormor i Pampalla, men de flesta andra hade smörgåsar med sig. Några, tydligen helt obemedlade, fick gratis mat av skolan. Arbetarbarn fanns några få, mest var det barn av småföretagare, järnvägstjänstemän och andra tjänstemän. Bland samtida elever som senare blivit kända kommer jag ihågsådana som Tankmar Horn och Maynie Sirén (f. Smolander)." *Förekom det fuffens?* "En gång trodde jag att livet skulle ta slut när jag sparkat fotbollen genom ett av de stora, dyra fönstren i gymnastiksalen. Den gången klarade jag mig med blotta förskräckelsen. Annars var jag nog rätt busig och fick sitta kvar regelbundet. En gång vid morgonandakten när huvudena böjts i bön brast jag ut i gapskratt vid åsynen av Gustavs skor och fick givetvis kvarsittning. På en teckningstimme hade någon satt lim på Hans Gerlins pulpetstol medan denne var uppe och visade sitt alster för lärarinnan. Vi vred oss av skrott när den stackars Hans senare försökte stiga upp. Kvarsittning följde." *Glada minnen?* "Det var trevligt att spela Fyra mål på skolgården. Det var spännande när Gustav och jag en gång i månaden fick avhämta den från Sverige importerade tidningen Lyckoslanten från tullen. Julfesterna i festsalen var minnesvärda med skådespel, ringdanser och föräldrar. I det stora hela var det en lycklig tid."

Minnen forts.

Else-May Halsas (f. Ehrnrooth 1927) började i första klassen 1934 och gick fyra klasser. "De flesta gjordes så, men en del hoppade direkt från tredje klassen till lärdomsskolan. Vi hade våra egna två klassrum i en flygel till centralfolkskolans hus. Gymnastiksalen var gemensam med finnarna. De som bodde längre bort hade väggkost med sig. Mjölklaskan måste värmas på batteriet, vilket hade som följd att jag inte ens i dag tycker om varm mjölk. Lärarinnorna hette Lydia Ekblom och Elin Liljeström samt Gunnel Ekholm i gymnastik. Mammorna kom länge ihåg hur vackert Lydia Ekblom talade vid festerna, medan eleverna aldrig glömmes förmaningar till bättre uppförande. Vi hade sju nationaliteter i min klass: Dan Berdenis van Berlekom var holländare, Per Grundt var norrmän, Rané Lardot var belgare. Åke Nilsson var från Sverige, Gunvor Sandholms mor var tyska, Nikolaj Ziganow och Andrej Kamensky var ryssar."

I första och andra klassen lärde man sig religion utan annan lärobok än bibeln för barn. Sedan kom biblisk historia och katekes. I hembyggsdärin i de två första klasserna lärde man sig om "familjemedlemmarna, inhemska djur, växter och frukter, barnens vinterliv och sommararbeten, naturföreteelser, odlingsväxter, trädslag, människans åldrar, ögonmått och steg". Till samma ämnesgrupp hörde modellering i lera och teckning, vilka i de högre klasserna blev fristående ämnen.

Modersmålet lästes genom alla klasserna med Irene Frelanders och B. von Nandelstadhs Småbarnens läsebok i första klassen följt av Svensk läsebok för barn, Folkskolans läsebok, Topelius Naturens bok och Boken om vårt land och Runebergs Fänrik Ståls sägner i de högre klasserna. K.J. Hagfors böcker om rättskrivning, uppsatsskrivning, satslära och formlära blev alla bekanta med. Stilskrivning enligt Aina och E.W. Malmberg hörde också till det som barnen plågades med. Räkning började med talen 1-20, tätt följda av talen 1-100 i andra klassen. I tredje och fjärde klassen kom det dekadiska systemet,

Sparbanken i Wiborg

Banksalen i helfigur - Sparbanken i Wiborg.

"Luuperin

Finlands första sparbank grundades i Åbo 1822, följt av Helsingfors 1825. Sedan blev det en paus tills penningförhållandena reglerats i lag 1840. Jyväskylä och Borgå fick sina sparbanker 1842 och så kom Uleåborg och Wiborg 1845. Sparbanken i Wiborg blev sålunda i åldersordning den sjätte sparbanken i vårt land och skulle alltså ha firat 150-årsjubileum 1995. Men eftersom verksamheten inleddes i januari 1846 passar det förträffligt att i Wiborgs Nyheter hylla jubilarer, eftersom vårt blad utkommer just i januari 1996.

Den 9 september 1845 hölls i Wiborg ett konstituerande möte i stadens rådhus. Där beslöt man grunda en sparbank "främst afseende att bereda mindre bemedlade personer tillfälle att göra sina besparingar räntebärande dymedelst hos dem väcka håg för sparsamhet, ordentlighet och flit" (J.W. Ruuth). Den skulle även "bidra till affärslivets underlättande". Initiativet till denna historiska händelse hade tagits av "för saken intresserade personer", främst bland dem var hovrättsassessorn och sedermera senatoren J.E. Bergbom, kommerserådet J.F. Hackman, vicelandsskriveren E.J. Bäck och rådmannen Alex. Häggberg. Under året hade man med skrift och gåvor fått ihop en grundfond om 946 silverrubler.

Vid sagda möte valdes guvernören, baron Casimir von Kothentill direktionsordförande och till ledamöter domprosten Winogrodoff, prostern Norring, kommerserådet J.F. Hackman, kamrer Bäck, assessor Bergbom och rådmann Häggberg. Bankens stadgar fastställdes den 11 november 1845 - nya, moderniserade sådana skulle uppkomma 1871.

Sin egentliga verksamhet inleddes Sparbanken i Wiborg den 31 januari 1846. Jubilarer finns inte längre, men dess ännu levande deponenter och låntagare må gärna känna sig som mottagare av Wiborgs Nyheter lyckönskningar!

Starten

Redan under sparbankens första år insatte 75 personer på sparkonto inalles 2 940 rubler. Bankens verksamhet bedrevs under de första decennierna ingalunda i något bankpalats, utan i ett litet rum i Cloubergska bokhandeln! Det var bankens bokhållare och kassör som egentligen var dess verkställande direktör som skötte alltsammans, inklusive höll i utvecklingens trådar. Denne ledande person var mellan 1846 och 1850 E.J. Bäck, 1850 J.F. Hackman och så var läget moget för de "stora" och långvariga cheferna att träda in på arenan. Först på plan var kommerserådet Carl Gabriel Clouberg, som var bankens allti allo från 1852 till 1878. Under hans tid fick verksamheten luft under vingarna och banken kallades för övrigt på finskt håll "Luuperin pankki", en rolighet som satt i ända till krigen. Då Clouberg dog 1878, hade de 75 deponeringarna vuxit till 2 408 stycken med en och en kvarts miljon, nu mark på sina konton.

Den växande verksamheten krävde assistens åt kassören-VDn

och sålunda anställdes bokhandlaren Walter Hoving att biträda Clouberg år 1864. Hoving invaldes 1873 i direktionen, utsågs till kassör 1874 och efter Cloubergs frånfälle till VD 1878. Han biträdde i sin tur av kommunalrådet Oscar Clouberg. Hoving skötte VD-skäpet till 1917 och då hade antalet konton klivit upp till 9 856.

Sonen Viktor Hoving har berättat hur det gick till på den tiden. Citat ur en av hans böcker: "I denna hans strävan ingick att sparbanken skulle vara öppen för insättning och uttagning hela dagen, och med hela dagen menade min far från kl. 8 på morgonen till kl. 6 eller 7 på kvällen. Följden var att min far nästan varje dag under min skoltid avbröt sin middag - frukost resp. lunch åt man inte på den tiden - på grund av bud från Sparbanken, dvs. bokhandeln, att 'här är en sparbankskund'. Då steg far upp utan ett ord och gick till banken, det var ca 5 minuters väg från hemmet, och återvände om en stund för att fortsätta måltiden."

Enligt vad jag har kunnat utreda var sparbanken inrymd i Cloubergs bokhandelsutrymmen vid hörnet av Vaktornsgatan och Svartmungskatan. På Hovings tid eller 1901 flyttade banken till det hovingska huset längre ned vid Svartmungskatan. Banken hölls under de allra första åren öppen bara på lördagen, men då från kl. 4 e.m. till kl. 9 e.m., men i praktiken lär man nog ha betjänat kunderna när det behövdes. Minimibeloppet för depositioner var 20 kopek och insättningar fick inte överstiga 100 rubler per år. Sparbeloppet fick stiga högst till 1 000 rubler per person. Räntan var 4 %.

Deponenterna var mestadels småfolk, men det kom också många insättningar från stadens förmögna kretsar. Som ett kuriosum kan nämnas att tidningen Kanava noterade att arbetarna på Saima kanals bygge varje vecka kunde sätta in sina lönepengar för att växa ränta.

Några personligheter

"Gubben Clouberg" var en märkesman i det wiborgska samhället. Han kom egentligen från Björneborg såsom apotekare till Wiborg på 1840-talet, ansökte om apoteksrättigheter, men öppnade aldrig sitt apotek, utan slog sig på affärsverksamhet. Han grundade den legendariska Cloubergska bokhandeln, gjorde fastighetsaffärer och ägde flera hus i staden samt Rättjärvi gård och en tändsticksfabrik, och dessutom hade han kommunala förtroendeuppdrag. För Sparbanken gjorde han en stor insats.

Föga kunde han f.ö. ana att hans sonson 1920 skulle bli Sparbankens VD och än mindre att hans dotters sonson skulle skriva dessa rader...

Walter Hoving hade blivit bekant med Clouberg i dennes bokhandel som anställd, och det må nämnas att han sedermera förvärvade bokhandeln. Men han kom att tjäna Sparbanken i över 50 år, varav 40 som VD och, för att citera sonen Viktor, "utan att en enda dag ha varit sjukskriven, och banken förlorade aldrig en penny på beviljade lån". Vilken paradistänke för dem som på vår tid upplevt den stora bankkrisen. - Walter Hoving var en mycket verksam person i Wiborgs samhällsliv. Han blev medlem i stadens första fullmäktige 1875, återvald under 34 år. Redan 1882 valdes han att representera Wiborg i landtagens borgarstånd. Han satt i Nordiska Aktiebankens förvaltningsråd och honom personligen tillkommer äran av att Runda Tornet inte revs när det nya bankbygget därinvid skulle realiseras.

Under självständighetstiden leddes Sparbanken i Wiborg först av L.O.A. Clouberg, Berti kallad, hovrättsråd och son till Carl Gabriel. Han hörde till de patrioter som fick sitta i ryskt fängelse i Kresty för sin vägran att följa påbud som inte hade stöd i finsk lag. Som bankchef var han jovialisk och aktad, en storväxt herre med kraftig utstrålning. Han hade i sitt första gifte en son Torvald, som dog ung i tbc, och hans andra hustru var Märta Gräsbeck, min moster. Berti Clouberg avled den 2 januari 1931 och efterträddes av vicehäradshövding Elizur Holm. Men nu tillbaka till bankens öden.

Konkurrent i sikte

Sparbanken i Wiborg var som sagt nr 6 i åldersföljd av landets sparbanker och t.ex. år 1885 den tredje i storleksordning. Bankens internspråk var svenska, men man var naturligtvis mån om att betjäna alla kunder väl och två tredjedelar av deponenterna var finskspråkiga. - När språkstriden flammade upp i och med finnarnas frammarsch låg det nära till hands för dem att starta en konkurrerande, helfinsk sparbank. Detta skedde 1902, då Viipurin Suomalainen Säästöpankki grundades. Den utvecklades i raskt tempo, men det skulle räcka ända till 1935, då Sparbanken i Wiborg låg på tionde plats i sparbanksligan, innan den finska sparbanken med knapp marginal passerade "vår" bank. Wiborg var för övrigt den enda landsortsstad i Finland som höll sig med 4 sparbanker, de två nämnda plus Viipurin Työväen Säästöpankki och Maalaisten Säästöpankki.

Centralfolkskolan med den svenska folkskolans flygel i förgrunden. Fotot taget i juni 1995

Hans Andersin (f. 1930). "Mitt tidigaste minne från folkskolan 1937 var ett blekt och magert pojksikte som tittade ut ur en källarglugg i skolhuset. Man sade att det var en skolpojke som varit dum och satts i karcern, 'sig själv till skada och androm till varnagel'. Jag själv klarade mig utan missöden genom skolan så länge den varade, dvs. till vinterkrigsutbrottet 1939. Orsaken var kanske den att jag, som var från landet och hade hemlärarinna, bara behövde komma in till skolan för några veckor då och då och var för blyg för att ge mig in på allehanda fuffens. Ett annat tidigt minne hänför sig till den rätt oangenäma lukten i skolans uthus (byggt 1868) med sina otaliga hål. När jag för några år sedan besökte detta uthus, som ännu stod kvar, tyckte jag att den förkristida lukten satt i trots att huset nu användes som bostad. Min bästa vän var Ferdinand Alfthan, i vars hem jag bodde under mina korta vistelser i skolan. Ferdinand slog mig en gång i magen och jag gick gråtande in till hans mor Ann-Marie, som i stället för att straffa sin son förmanade mig att inte skvallra. En värdefull lärdom som jag alltid minns! Tiden i svenska folkskolan i Wiborg var i alla fall en ljus och lycklig tid med många nya bekantskaper och upplevelser. Jag betraktar ännu med värme alla bekanta ansikten på ett fotografi som tagits ute på skolgården."

Vad lärde man sig i skolan?

Årsberättelserna ger en klar bild av hur undervisningen tedde sig i Wiborgs svenska folkskola. Vi tar läsåret 1921-22 som exempel.

Disponentbyrå

WAGER & CO AB

Maringatan 8-10
00160 Helsingfors
☎ 662 540, 660 236

- ett äreminne

pankki" 150 år !

För bänksportare kan följande statistik beträffande de tävlande sparbankerna vara spännande. Måttet är bankernas tillgångar.

År	Sparbanken Viip. Suom.	i Wiborg	Säästöpankki
1920	16 749 Mmk	7 980 Mmk	
1925	42 793 Mmk	31 431 Mmk	
1930	76 225 Mmk	72 626 Mmk	
1935	88 993 Mmk	87 149 Mmk	
1938	114 502 Mmk	137 678 Mmk	

Dessa två banker hade 92,2 % av depositionerna i Wiborg.

I detta sammanhang vill jag gärna citera ett finskt uttalande i "Luovuttujen alueiden säästöpankit", i översättning: "Depositionstillväxten hos denna svenskspråkiga sparbank (Sparbanken i Wiborg), som verkade i en nästan rent finskspråkig stad, var i alla skeden så kraftig att det bara kan väcka förundran. Förklaringen var naturligtvis ett stadgat rykte som en sedan gammal solid penninganstalt samt Sparbankens utomordentliga ledning."

Det vackra bankhuset, ritat av Gustaf Nyström och byggt 1899-1900, vid Torggatan 4. Skulpturen vid trappan, som förbinder banken med "Lehtovaaras hus", är gjord av Hilda Flodin-Rissanen i samband med Uno Ullbergs restaureringar 1909-10.

Hus och människor

När Föreningsbanken och Nordiska Aktiebanken slagits samman 1919, och det skedde faktiskt i Wiborg, och 1920 flyttat in i det nya bankpalatset invid Runda Tornet, blev Föreningsbankens stliga bankhus vid Torggatan 4 ledigt. Huset övertogs av Sparbanken i Wiborg, som sedan 1925 köpte det, och kan med vemod studeras på denna artikels illustrationer. I detta hus skulle Sparbanken i Wiborg komma att fungera ända till det bittra slutet 1944, vilket inkluderar åren 1942-44, ty banken återvände efter Wiborgs återerövring till sitt nästan helt oskadade bankhus. Skrivaren var själv jämte två bröder med om att installera vår mor, som arbetade på banken, vid Torggatan dagen före Valborgsmässoafton 1942.

De läsare av WN som upplevde Sparbanken på 1920- och 1930-talet, minns den ljusa och angenäma atmosfären och de personligheter, som med sitt arbete och sitt sätt att handskas med kunderna bidrog därtill. Berti Clouberg med den grå mustaschen, den eleganta gentlemanen Elizur Holm, som jag som 11-åring bytte frimärken med, deras närmaste män Balder Witting och Julius Danielsson samt de vänliga

damerna, av vilka skrivaren i brist på dokumentation på rak arm ur minnet plockar fram Hilja Olsoni, Ebba Ljungberg, Maj-Lis Relander, Gerda Illukka och naturligtvis min mor Gunnel Floman, liksom Margareta Lybeck, Solveig Bruun och Trude Reinboth. Och Armas Halinen, vaktmästare och Mädchen für alles, sedermera föreståndare för blankettarkivet på NFBs huvudkontor i huvudstaden. Jag ber om tillgift för glömda namn.

Krig och förvecklingar

Kommen till denna punkt tycker jag det faller sig naturligt att rekapitulera vad som hände vår anrika sparbank i och med de ödesdigra händelserna hösten 1939 och därefter. Denna händelskedja är späckad med dramatik och några länkar därav är säkerligen inte alldeles bekanta för alla läsare av Wiborgs Nyheter, för att inte tala om folk i allmänhet.

1940 och är skrivet i Helsingfors. Här redogör VD Holm för bankens och personalens ansträngande strapatser. Till bilden hör att myndigheterna skulle sörja för transporten av bankens ägodelar till Vasa via St Michel. Men på grund av vagnbrist på järnvägen skedde transporten först den 17 december och ett par dagar före det hade man under polisens uppsyntömt valv och depositionsfack, vilkas innehåll sändes till Vasa, senare Helsingfors. Trots dessa operationer uppehöll Sparbanken i Wiborg under tiden 14.12.39 - 17.2.40 ett kassakontor i staden.

Den 19 december påbörjade banken sin verksamhet i diasporan, närmare bestämt i Vasa Sparbanks direktionsrum. Med var VD samt fem banktjänstemän. Men den 15 mars 1940 avbröt Sparbanksinspektionen både mottagande och utbetalning av depositioner och Sparbanken i Wiborg anmodades flytta till Helsingfors. Banken öppnade där den 4 april 1940, för att under påföljande sommar överlätas åt sparbankernas likvidationsbyrå.

Ebba Ljungberg skötte huvudkassan. Bakom henne Bruno Tuukkanens fina freskovy över Wiborg.

Vid det laget var depositionsstocken ca 88 Mmk.

Detta krassa beslut behagade emellertid inte wiborgarna. Och när Wiborg återerövrades började man arbeta för en återkomst till hemstaden, där bankhuset stod nästan intakt och vantade. Den 16 januari 1942 var direktionen mogen att hos finansministeriet anhålla om att bli befriade från likvidationstillståndet och få rätt att börja på ny kula i Wiborg. Sparbanken i Wiborg "friförklarades" 16.2 och man kunde genomföra nystarten, som skedde den 29 april 1942. Elizur Holm hade valts till försäkringsbolagsdirektör och till hans efterträdare som VD för banken utsågs tidigare kamrern, kapten Julius Danielsson.

Under likvidationsskedet hade ca hälften eller 47 Mmk återbetalats till deponenterna. Nyinsättningarna minskade naturligtvis på grund av kriget och det kan nämnas att av 16 778 sparkonton år 1938 återstod nu 10 300 stycken. Även utlåningen visade exceptionella drag. Allt efter det som staten utbetalade krigersättningarna åt de evakuerade, avkortade dessa sina skulder till banken med ersättningsobligationer. Följden blev att t.ex. 1945 var bara 14 Mmk av lånestocken lån, medan 56 Mmk låg i obligationer.

Men inte nog därmed

Kriget mullrade vidare och redan 1943 började man ana oråd. Ett uttryck för detta var att direktionen den 18 mars 1944 beslöt sända mikrofilmkopior av alla konton till Terjärv Sparbank i Österbotten, för säkerhets skull. I direktionen satt under dessa skickelsesediga år ing. Leo Hackman som ordförande (1928-1948) samt hrr Gunnar Ekström, Ferd. Alftan och Runar Gräsbeck. Denna församling fick sedan på sitt möte den 16 augusti 1944 höra VD Danielssons skakande redogörelse över bankens andra evakuering. Den 16 juni hade bombningarna blivit outhärdliga och kl. 15 den dagen stängdes bankkontoret. Följande dag reste bankdamerna i väg. Flyttlassen kom

fram till Terjärv först den 28 juni och banken började fungera i hyrda utrymmen i andelsmejeriets byggnad.

När freden slöts på höstkanten flyttade Sparbanken igen till huvudstaden. Och 30.11.1944 sände Sparbanksinspektionen till de evakuerade sparbankerna en enkät, där man sporde huruvida bankerna ämnar sluta, fortsätta eller fusionera sig med annan bank. Direktionen för Sparbanken i Wiborg svarade den 15 januari 1945 att banken har alla möjligheter att fortsätta i Helsingfors. Den 31 januari 1946 firade man 100-årsjubileum, men utan att ana att en strid på liv och död ännu, efter allt som timat, låg framför banken!

Nu började man nämligen känna påtryckningar från finansministeriet och inspektionen, och bara gud vet i vilken mån de var influerade av konkurrerande lokalbanker? Sparbanken i Wiborg anmodades att antingen ge upp eller låta fusionera sig med annan bank och man tyckte att det inte fanns något behov på marknaden för denna bank. Detta

Torkel börja sin verksamhet i Helsingfors.

Som läsarna minns "bodde" banken i Wulffska hörnet och senare snett över Mannerheimvägen i det s.k. primulaska huset. Den utvecklades till en vital och mångsidig sparbank under ledning av Julius Danielsson till 1957, Kurt Lundström till 1969 och därefter Harri Wager. Men det står klart att dess format och den ursprungliga kundkretsens successiva avsmundande medverkade till att en vinstbringande verksamhet inte gick att upprätthålla i evighet. I detta skede, åren 1978-79, trädde Helsingfors Sparbank till och erbjöd fusion. Denna omfamning var nog en lyckosam avslutning för vår traditionsrika sparbank, som då verkat i 133 år - och i dag kunnat fira 150-årsjubileum. En gest i denna anda från helsingforsbankens sida var att välja in en representant för wiborgarna, Göran Lagerman i HSb:s styrelse och desslikes ett par principaler.

Ytterligare några ord om Sparbanken Torkels utveckling eller rättare sagt om läget vid utgången av 1978 sådant det låter sig tolkas ut bokslutssiffrorna.

Bokslutet, som uppvisar ett underskott, förtäljer att året varit tungt. Torkel låg på 54:e plats bland 280 sparbanker. Vid denna tid hade banken 11 235 deponenter eller konton. Utlåningen låg på ca 50 Mmk fördelad på 1 680 låntagare, varav 49,8 % privata hushåll och 43,7 % företag. Under de senaste fem åren hade in- resp. utlåningen vuxit från 20 till 57 Mmk, resp. 17 till 52 Mmk (indexkorrigerat - över 60 % ?). Personalen omfattade 36 personer, inkl. filialerna i Helsingfors (varav en var landets mest rånade).

Direktionsordförande hade efter Leo Hackman varit Gunnar Ekström och efter hans död Svante Holm, vice ordförande Henry Hagman, följt av Tor Holmén. Principalernas ordförande efter wiborgstiden hade varit Harald Brunou, Nils Svartström och Kurt E. Stenius.

Honnör för jubilarer!

Wiborgarna kan med tacksamhet minnas både de lyckliga tiderna i hemstaden, där Sparbanken i Wiborg var en betydelsefull institution, och den lojalitet mot bankens kallelse som de ansvariga i diasporan visade då de stora besluten skulle fattas. Det hör till den stiliga bilden att förtroendemännen med åren förnyades, icke sällan med söner till de gamle. Vår sympati gäller i lika mått de vänliga engagerade banktjänstemän som i med- och motvind höll Sparbankens i Wiborg fana högt.

Per Erik Floman

OY FENNOSCANDIA CHARTERING AB

Skeppsmäklare
Helsingfors

Tel. 642 911
Telex: 124 415
Fax: 604 619

Vievänsaarivillan vid Wiborgska viken, åt Trångsundshället.

Ur ett familjealbum

Dessa fotografier handlar om den wiborgske vicehäradshövdingen och stadsfullmäktigemedlemmen Severin Avellan, kallad Sevi, och hans maka Alice, född Thesleff. Hennes farmor var en Jaenisch, så det var wiborgsnamn med klang. - Severin var son till tullförvaltaren Herman Avellan, som ägde hälften (Carl Rothe den andra hälften) av tomten i hörnet av Biskopsgatan och Vaktornsgatan.

Alice Avellan, f. Thesleff, på villaverandan.

Sevi och Alice Avellan i villan på Vievänsaari med tidstypisk inredning.

Sagospelet Snövit, framfört på sjundejanuarifest, med Mia Avellan, sedermera gift Schauman resp. Biaudet, som primadonna och Gunvor Hoving som prinsen.

Stor teateruppsättning på 7-januarifesten 1917.

Wiborgspolisen 160 år!!

På denna stiliga bild defilerar Polisnrättningen i Wiborg med anledning av sitt 100-årsjubileum våren 1936. Förbimarschen sker mitt emot landshövdingensresidenset. Paradebandet består av en tröja bestående av rikets överpolischef Koskimies, inrikesminister Puhakka och landshövding Manner.

Många skurkar hann wiborgspolisen förmodligen ännu förpassa bakom lås och bom innan det år 1939 började smälla. Och hade det inte börjat, skulle de i år, nådens år 1996, paradera för sitt 160-årsjubileum...

På gruppresa!

-kanske till andra sidan jordklotet...

Mässa, kongress, konferens, semester eller utan någon speciell anledning på gruppresa. Med båt, flyg eller hur som helst, vart som helst. Kontakta Finlands Resebyrå - pålitlig och professionell. Din gruppresa lyckas bättre.

FINLANDS RESEBYRÅ

Helsingfors växel (90) 18 261 samt våra byråer runt om landet

KARELIA

Restaurang Karelia omhändertalar wiborgska restaurangtraditioner. Vi serverar karelska delikatesser, rätter i olika många internationella inslag, förenas.

Restaurang Karelia ägs av Kari ja Lintu (Karelen förbundet). På Karelias egen restaurang arrangerar du också stora fest- och familjesammankonster i hemmetvåg, till den skandinaviska gästfrihetens tecken.

Ni står också Kari ja Lintu i Karelen Huset, konferens-, service till ditt föreläsande, ett totalt lagat kök, en stilig representationsbista och ett riktigt minne med öppen spis.

Vårt vittberömda delikatessbord står dukat om söndagar från och med kl. 12.

VÄLKOMMEN!

Gäller det blommor
kontakta oss

LISA WARD

Södra kajen 14
00130 Helsingfors

PRENUMERATION

Ni som önskar prenumerera på Wiborgs Nyheter nästa år ring redaktör Ann Holm, tfn (90) 241 1969 eller skriv under adress: Mannerheimv. 136, 00270 Helsingfors.

Alice Avellan som Santuzza i Cavalleria Rusticana, som uppfördes i Wiborg på 1910-talet.

Wiborgs Nyheter tackar följande personer för insänt bildmaterial:

<p>Hans Andersin Thelma Bruun Kira von Essen Per Erik Floman Peter Floman Stig Fonselius Benkt Granholm Bror Hästö</p>	<p>Marianne Ljungberg Tuomas Potinkara Arne Rousi Lauri Sarasmaa Erik Sommerschild Margherita Tandefelt Wiborgs Arkivförening Doris Zilliacus</p>
--	---

Vid ringside ses en rad honoratiörer i cylinder, visitkostym och galauniform följa med festtalen. Minnesgoda wiborgare kan bland dem, förutom de tre nämnda herrarna, varsebli t.ex. stadskamrer Koponen (t.h.), polismästare Miittinen, stadsdirektör Tuurna och skyddskårschef Arnicke. Bland de marscherande poliserna fanns säkert den välväxte och uniformsglade polisofficern Boris Pänttönen, som varit elev vid Svenska Lyceum i Wiborg.

Poslednie novosti iz Vyborga = senaste nytt från Vyborg

För Wiborgs Nyheter är intet wiborgskt främmande. Här inkluderas, fast med näven knuten i byxfickan, även bevakning av det som sker i det nuvarande Wiborg. Vår redaktör för dessa ärenden (redaktör vyborgski del) har sammanställt nedanstående årsrapport om ett och annat som timat därborta 1995. I rapporten stavas stadens namn Vyborg.

Om Petri Pauli kyrka

Bland de hästkrakar i Röda Armén, som under Vinterkriget undgick mottidöden i de finska skogarna, fanns det några privilegierade fålar. De fick nämligen logera i ett stall, som varit kyrka i Wiborg. De har nu lunkat till sällare betesmarker och skulle, om de återuppstode, knappast känna igen sina spiltor. Det skulle inte heller de dansande och biogapande matrosen, som tog över efter hästarna. Petri Pauli kyrka har nämligen undergått en betydande ansiktslyftning, och spåren av skammen börjar blekna.

De rättmätiga ägare, som i dag besöker helgedomen, möter i det vackra kyrkorummets mera bekant syn, så när som på altaret, orgeln, predikstolen eller kronorna - sådant som antingen saknas eller förenklats.

Den petersburgska entreprenören Alexandr Devjatev har gjort ett gott arbete när han byggt en ny altarrund och rest ett stort kors i koret. Parkettgolvet har slipats, innerdörrarna förnyats och interiören läckert nymålats. Ytterväggarna påmålad redan 1993 och plåttaket reparerades. Ännu återstår huvudingången och de sociala utrymmena. Arbetena har planerats av arkitekt Juha Lankinen och arbetsledare har varit Kuopiobon Martti Korhonen.

Finansieringen har huvudsakligen skötts av vår kyrkas utlandshjälp. Våren 1995 uppskattades insatsen till ca 750 000 mk, varav hälften insamlats av finska församlingar och privatpersoner. Husets skötsel och verksamhet har möjliggjorts av turistkollekten och finska präster. Den 28 maj installerades en ny präst, Jorma Kallio från Evangelisationsföreningen. Hans budskap till vänliga människor: skicka inte klädesplagg, kyrkan är översvämmad därav, de måste säljas på lopptorg och samhället knycker fyra femtedelar av intäkterna. Kollekt föredrages!

Bankerna banker

"Hälsningar från Wiborg!" utropade pensionerade överdirektören för museiverket, fil.dr Carl Jacob Gardberg, då han på en sommarrastplats vid Åbovägen upptäckte WNs allestädes närvarande reporter. Dr Gardberg är särskilt intresserad av byggnadskonstens historia och hade just studerat de ståtliga bankhusen i Wiborg. De förnämaste av dem besparades underligt nog större krigsskador och märkligt är att de även i rysk regi fungerar som banker.

Finlands Bank med sina fina dekorationsdetaljer är nu "Ryska banken". Sparbanken i Wiborg med sin eleganta interiör har under olika namn hela tiden verkat som bank. I Paltsis hus - där försvararnas stab under de olyckliga dagarna i juli 1944 var förlagd - är även nu en bank, dvs. den låga mittdelen. Jugenddetaljerna som prydde Kauppapankki livar nu upp en rysk bank vid Torkeln. På Slottsgatan mitt emot Domus har man uppfört ett hus i två våningar med vackra fönstergaller, det tycks vara ett växelkontor. Mest imponerad var dr Gardberg av den pampiga banksalen i NFBs huvudkontor invid Runda Tornet,

som nu är en privat bank kallad "Viborgs Aktiebank".

För övrigt upptäckte den vetgirige museichefen i Papula en frontespis med stor plåtskylt "Tupakkatehdas Työmies". Och så hälsade han på hos Hackmans vid Norra Vallén. Huvudkontorets stiliga interiör omger ett kontor, men den andra våningen verkar förfallen. WNs reporter kunde här inflika att han vid ett besök 1990 i ett av de förr så aristokratiska fönstren såg en rad löjor upphängda på tork - kanske metade ur Salakkalahti...

Tuttbehov och sedelpackar

WNs reporter intog med sina elva vänner våren 1995 en ätbar lunch på Runda Tornet. Maten var betald på förhand, men dryckernas pris skulle erläggas i rubler. Reportern hade därför växlat in 350 finska marker, varefter hans vänstrarockficka antog formen av en halv tegelsten, ty där samsades 350 000 rubel.

Till de tre borden inbeställdes en hela rödvin per bord. Nektarn entuppade sig som röd vermouthe, låt gå, åtföljd av tre buteljer mineralnaja voda. Notan löd på 315 000 rubel. Vinflaskan kostade 100 000 rubel (nästan 100 mk).

Vi har alltid beundrat bankkassörskorna, som med flinka fingrar och snabba tankar bländrat igenom finska sedelpackar i ilfart. Men det tog WNs reporter en god stund att modosamt göra detsjälv. Vigertipset vidare: tag en fingertutt med på resan, det går flinkare och är mera hygieniskt!

Kosackstenen med minnesplattan 16.8.1995. Obs. den lilla tallen på krönet. Den fanns där redan före kriget och ca 1910 ser man den på en akvarell av wiborgska målaren Saetichin.

Nya minnesmärken

Där förkrigstidens hjältegravar invid Nya Domkyrkan låg finns nu en minnessten med text på fyra språk till minne av i Wiborg begravda. Låt oss nämnda två minnen till.

För 125 år sedan grundade Hackmans Diakonissanstalten i Wiborg. Efter kriget överflyttade verksamheten till Lahtis. Lahtisborna har velat hedra de byggnader, i vilka vår diakonissanstalt verkade i 70 år, genom att där uppsätta en minnesplatta, som tillyxats av skulptören Viktor Dinov utav Vyborg.

I juni 1994 avtäcktes en minnestavla i Tienhaara. Det var de evakuerade ortsborna som i samarbete med veteraner ur IR 61 och KTR 8 genomförde projektet. Tavlans text är huggen på finska, svenska och ryska och lyder:

"Till minne av de hårda striderna. En hyllning till de fallna"

När WNs Vyborgsreporter i maj 1995 granskade platsen såg den förfärlig ut. Stenen var svår att upptäcka bakom bråte och oljecisterner. Men när vår specielle Tienhaarareporter Bror Hästö med sin camera obscura inspekterade läget i augusti hade Vyborgs-

ledningens löfte om uppsnygning börjat infrias. Man har uppfört en stenpanel kring platsen, cisternerna är på väg bort och en valutakiosk är granne till stenen, se bilden.

Som ett kuriosum nämner Hästö, som deltog i slaget om Kivisilta midsommaren 1944 som radist, att han i boken om IR 61 hävdar att regementschefen Marttinens kommandoplats hade legat invid Kosackstenen. Så var dock inte fallet, den låg ca 800 meter längre bort under en annan stor sten, 100 m in i skogen från Juustilavägen.

Alvar Aaltos bibliotek

Vid ett tiotal reportageresor har WNs reporter med grämlöse kunnat följa med den gradvisa, förnedrande nedslitningen av detta berömda byggnadsverk, som under ett halvt århundrade knappast ägnats något underhåll.

Nuhar det dock börjathändasaker. Som WN i senaste nummer rapporterat finns det ett internationellt intresse för att hjälpa till med återställandet av biblioteket i ursprungligt skick. Vid Aaltosymposiet i Jyväskylä i somras visades en utställning av restaureringsplanerna, vilken exposka cirkulerar bland annat i Italien, Schweiz och USA, och detta är ett led i en finansieringskampanj.

Finland har ett eget engagemang i form av en "Viipurin kirjaston Suomen komitea", som givit i uppdrag åt Aalto-stiftelsen att planera restaureringen. Som rådgivande arkitekt fungerar Tapani

det av främmande makt behärskade Wiborg". - Tidigare hade vi saxat en insändare som varmt understödde tanken på att inte öda pengar på reparationer, utan att uppföra ett helt nytt bibliotek istället. Det lovade insändaren ur sin lilla pension understöda med 3 000 mk per år så länge han lever. men på ett villkor: huset ska uppföras i Finland...

Bygg- och konsummäs

I oktober ordnades i Vyborg mässdagar, där bland annat finska leverantörer sökte direktkontakt med den ryska publiken. Utställningen gällde byggande och konsumtionsvaror.

I samband därmed arrangerade Rakennustieto Oy ett symposium för byggproffs och ledande tjänstemän om byggplanering, egnahemsbyggnad, områdesplanering, bostadslånesystem etc.

Intressantast tycker WN var det, att man planerar ett småhusområde å 400 egnahemshus invid Juustilavägen. Ett modellhus visades på mässan. Det kan fås för 15 000 mk därborta, medan blotta materialkostnaderna här i landet skulle överstiga 200 000.

Monrepos

Restaureringen av parken och byggnaderna knagglar trots våra landsmäns arbetsvillighet. Den ryska penningbristen förklarar även denna kalamitet. Inte heller har det planerade internationella institutet för vetenskap och konst där sammanstades kunnat avancera. På årsstämma för föreningen Pro Monrepos menade ambassadör Dernjabin att Ryssland, St Petersburg och Vyborg borde få mera till stånd, i synnerhet som hr Jeltsin undertecknat en ukas om Monrepos kulturhistoriska status. Han frågar också om inte Unesco och Europarådet kunde medverka.

Idrottssamarbete

För tredje gången har Vyborgs stad och Viipurin Urheilijat ordnat *Vyborgska galoppet*, en 12 km löptävling och en 4 km jogging genom staden. Årets tävling blev en förkrossande rysk uppvisning med minimalt finskt deltagande, på grund av olyckliga sammanträffanden.

Den 25 februari 1995 skulle det spelas en uppvisningsmatch i *bandy* mellan ett ryskt och ett finskt bandy lag på självaste Salakkalahti! Det rör vid våra innersta strängar, ty vårt Wiborg hade fina anor i denna sport ända från 1896. De wiborgska lagen vann 16 guld, 9 silver och 2 brons i mästerskapsserierna. "Vargarna" vann 14 mästerskap! Ryktet förtäljer dock att matchen inhiherats på grund av vädret.

För något år sedan grundades en finsk *segelförening* vid namn Viipurin Suomalainen Pursiseura. Dess uppgift är att ordna med gästhamnar, underlätta båtturen, bekämpa

byråkratin och minimera riskerna för rofferi och otrygghet. På Tervaniemi mitt emot Slottet finns en gästhamn. Den ska ha 24 timmars bevakning och planerar utvidgning av sin service till Trångsund och Björkö, trots trubbel med myndigheterna. Hundratals segel- och motorbåtar besöker Vyborgshamnen varje år. Mången klagat över ordningen, men kanske det blir bättre med tiden.

Kulturkontakter

Tusentals wiborgare hamnade efter kriget i Lahtis. Detta har inspirerat staden att initiera ett kultursamarbete med Vyborg. Tjänstemän har exkurrerat i båda riktningarna. Det första projektet var att främja skoleleversutbytet. Bl.a. ska vyborgsbarn få följa med finsk musikundervisning. Så blir det teater, bildkonst och folkdans. I april realiserades en bejublad orkester- och körkonsert i Vyborg av Lahtisensembler. Sen skulle visst en jazzorkester från Vyborg besöka Lahtis.

Det finns två musikskolor i Vyborg. Då den äldre fyllde 45 år med jubelkonsert å fem timmar representerades Finland av två dansare från Kyrkslätt och en trio från Pajijät-Hämeen Musiikkiopisto, som är arvtagare till det ryktbara sirposka i Wiborg.

På vägen mellan Saunalahti och Monrepos finns ett litet museum som heter Gamla Wiborgs Klubb. Det samlar på regalier och material om gamla Wiborg. I det övar också en lokal kör, som har en vänkör i vårt land. Eldsjälen i båda företagen är redaktör Jevgeni Kepp med maka Ludmila. Han är intresserad av wiborghistoria och finsk musik, och han har givit ut en bok om stadens historia på ryska och tyska.

Det ullbergiska landskapsarkivet, i dag en filial till "Leningrads" arkiv, verkar aktivt i mirakulöst oskadat hus. Ca 20 % av arkivmaterialet är finskt. Arkivet besöks numera av finska forskare, genealögar m.m., som får filma och kopiera, tills vidare betjänas de på engelska. Originaldokumenten släpper politikerna dock inte ifrån sig.

Omfartsvägen

Den tunga lastbilstrafiken genom stadskärnan sliter och skadar gatorna i Vyborg å det förskräckligaste. Därför planeras en omfartsväg, ett projekt som ansluter sig till Europavägsfunderingarna, dvs. E 18 från Åbo till St Petersburg. Det hela är i ett embryonalt skede. Internationell finansiering väntas. Omvägen ska gå norr om staden, men WN fick varken av trafikministeriet eller vägverket veta var Kanalen korsas eller hur vägen dras. Ryssarna ska planera fram olika dragningsalternativ.

Reporter: Pjotr Jarlovitsch

Miniatyrmodellen snart färdig Papula på slutrakan

Sedan huvudvitriken av Wiborgs miniatyrmodell för ett år sedan överläts åt Etelä-Karjalan Museo i Villmanstrand, har man under det gångna året kört i gång den resterande Papulavitriken. Stiftelsen för Wiborg-Museet arbetar för att få den här sista delen av miniatyrmodellprojektet överlätslekla i början av 1996. På grund av de knala tiderna har finansieringen krävt extra energiska åtgärder. En tredjedel av Papula är färdig och betald, men de två återstående tredjedelarna kräver ännu pengar. Alla vänner av detta förnäma projekt och unika sevärdhet kan bidra till finansieringen! En effektiv variant av penningdonationer har visat sig vara att upprika personer med wiborgskt sinnelag på bemarkelsedagar, varvid jubilarer (och tidningen Karjalas läsare!) får veta namnen på de givmilda. Stiftelsen för Wiborg-Museet har konto i Merita/FBF, numret är 200138-42888. Red.

Erik Sommerschild

Wiborgs återerövring 1941

Hågkomster gjorda av en undersergeant vid lätta fältartilleriet

Den enhet jag tillhörde var tredje sektionen av fältartilleriregementet 11 (III/KTR 11). Regementet i sin helhet var underställt 8. Divisionen, sedermera kallad "Kolmen Kannaksen Koukkaajat". Manskaper i min sektion var till största delen från Kymmene (Kymi), Karhula och Kotka, vilket även var fallet med de två infanteriregementena 4 och 45. Divisionens två svenskspråkiga enheter IR 24 och Tunga sektionen 21 var hemma från Östra Nyland och Borgåtrakten.

Den 21-22.8.1941 började divisionens anfall längs kusten från Virolahti (Vederlaks), Säkkijärvi, Tervajoki till Wiborgska viken. Den 23.8 fick 8. D order att gå över viken från Majapohja till Lihaniemi, vilket även skedde 24-25.8. Jag hörde till en grupp på sex man som skulle åka över med en pontonfärja den 27.8 för att förbereda vårt haubitsbatteris överfart. Till vår förgelse kom vi försent till stranden och fick se färjan åka i väg. När färjan hunnit ca halva vägen av den 2 km långa överfarten, blev den utsatt för artilleribeskjutning från Trångsund och efter två fullträffar sjönk den. Endast en man räddades. Följande natt åkte vi över med stormbåt (en aktersnurra med ett par meter lång rigg). Natten var regnig och mörk så vi förblev oupptäckta trots att ryssen patrullerade med kanonbåt och sköt omkring med spårlyspatroner.

Den första patrullen. Fr. v. Jansson, Parikka, Järvisalo och Herold. (IK fot. J. Taube)

slags vapen. Jag kastade mig ner i närmaste dike, vilket tyvärr råkade vara det som låg på fiendesidan.

Medan jag låg där och tryckte, hörde jag litet längre bort någon som svor och var arg. Av vokabulärens art tyckte jag mig känna igen en gammal skolkamrat från Kotka Svenska Samskola. Så dök det upp en pansarvärnskanon bakom närmaste väggkrok, framskuffad av en enda man gömd bakom kanonens pansarsköld. Det var min vän, chefen för IR 45. kanonkompani. löjtnant Harald Hohenthal. När han hunnit upp i jämnbredd med mig ropade jag till honom. Han stannade framryckningen, tittade ned i diket och sade:

pansarvagnar och en grupp manskaper på väg bort från Wiborg. Dessa torde ha varit de sista ryssar som lämnade staden och ett av våra batterier gav dem ännu ett antal granatgrupper till avsked. Strax efter det reparerades Käremaäki bro nödortföttigt med lösa plankor, varefter en patrull begav sig in i staden och konstaterade att den var tom.

Kl. 17.10 kom ett meddelande till sektionen att Finlands flagga vajade från Wiborgs slotts torn. Detta meddelande kan knappast ha gällt annat än den militärskjorta, som en patrull ledd av ljt. Sävel Rantanen hissade på slottstornet i avsaknad av en officiell flagga. En annan patrull från IR 45. I bataljon (I/45) bestående av löjtnanterna Sten Jansson, Gunnar Herold och Parikka samt korpral Järvisalo hade redan tidigare passerat slottet och stora delar av staden utan att se några ryssar. När de återvände till slottet hade dit anlant en större patrull, ledd av kapten Kallio, med en Finlands flagga hopsydd av enhetens lottor. Flaggan hissades sedan kl. 17.55 av ljt. Jansson på slottstornet medan de närvarande bildade hedersvakt och höjdedeläkön-rop. Denna flagga byttes i sin tur kl. 19.30 ut mot en officiell krigsflagga och under erövringsparaden 31.8.1941 hissades den gamla flaggan, som halats 13.3.1940 vid Vinterkrigets avslutning.

När vi i mitt batteri fick höra att ryssarna utrymt Wiborg uppstod genast tanken på en patrullfärd till staden. Vi var tre undersergeanter som beslöt göra ett försök, men först måste vi ju ha lov av vår chef. Han sade att han inte förbjuder oss, men att vi måste komma ihåg att han inte gett oss lov. Detta svar tyckte vi var bra och så satte vi i väg med cyklar

Runda Tornet 29.8.1941 med Pässikaféet intakt.

och pistol. Att jag här nämner vår beväpning beror på att vi visste att skogen dessa dagar kryllade av s.k. skogsryssarsomiolikastora patruller sökte sig mot Björkö.

Färden upp till Pappilanniemi och Käremaäki bro gick bra, men att sedan, med cykeln på axeln, balansera på några lösa plankor över bron var värre. Vi klarade oss över utan olyckor och sedan var vi på väg in mot centrum. När vi kom upp på Kolikkoinmäki kändes en stark lukt av hallonsaft från Havihållet. Senare fick vi veta att ryssen tömt ut en behållare med hallonessens i viken.

Så åkte vi ner till Pansarlahti och började cykla längs Slottsgatan. Gatan var täckt av krossat fönsterglas som krasade under cykelhjulen. Ungefär vart tredje hus stod i brand med lågorna flammande ut genom fönstren. Det enda liv som syntes var några kattor och hundar som här och där sprang över gatan. Den övriga livlösheten och tystnaden verkade kuslig. Det var först när vi kom in i gamla staden som vi såg den första mänskliga varelsen. Han satt på en hörnbalkong med vackert smidesjärnräcke i andra våningen. På min fråga vad han gör fick jag

svaret: "Jag skriver hem och berättar att jag sitter på vår egen balkong och skriver." Vi fortsatte och stod snart vid Torkel Knutssons staty och såg upp mot slottet, där Finlands flagga vajade från tornspiran. Jag såg på min klocka. Den var precis 19.00. Föga kunde jag ana att det var min äldsta barndomsvän Sten Jansson från Karhula, som hissade denna flagga en dryg timme tidigare. Det fick jag veta först en vecka senare.

Sedan började vi vår återfärd längs Norra Vallen till Salutorget, där vi såg att Runda Tornet stod kvar. Så fortsatte vi längs Torkelsgatan till Karjalagatan och sedan tillbaka till Slottsgatan. Då och då hördes kraftiga detonationer som tydde på minering. En finsk pionjärgrupp, som vi träffade kunde berätta att ryssarna troligen lämnat kvar mineringsgrupper och att minorna kunde detoneras genom radiosignaler på en viss våglängd. Frekvensen på denna våglängd kom mansnart underfund med, och störde den genom att spela Säkkijärven polka 1 500 gånger i följd. Men detta visste vi ju inte då när vi i kvällsmörkret cyklade tillbaka till vårt batteri.

Pontonfärjan på väg till sin sista färd.

De i Wiborg förlagda ryska enheterna 43. Divisionen, 115. Divisionen och delar av 123. Divisionen märkte nu att de var helt kringrända av finska trupper, i norr och nordost av 4. D, i ost och sydost av 12. D och i söder, väster och nordväst av 8. Divisionen. Huvudvägarna till Leningrad var brutna, endast vägen till Björkö (Koivisto) gav en möjlighet till retirering via Ala-Säiniö-Ylä-Somme-Portlampi-Somme station. Vägsträckan fylldes snart av de ovannämnda ryska divisionernas totala träng och rullande material.

Vid Somme station blev det dock stopp för ryssen. Här låg 8. Divisionen och hindrade varje försök att bemäktiga sig vägen Wiborg-Björkö. Mitt eget haubitsbatteri låg ca 1,5 km nordväst från stationen och var nu även utsatt för den direktbeskjutning och rikoschetter av alla kalibrar som ryssarna presterade vid sina försök att bryta igenom våra linjer.

Vår eldledare, som låg så till att han kunde följa med den ryska kolonnens frammarsch, var både upprörd och imponerad av massornas storlek och sade, efter en eldgivningsorder: "Det här borde ni se!" Mera behövdes inte för mig att, efter tillstånd av min chef, sätta i väg till eldledningsplatsen. Jag hade knapp kommit upp på Björkövägen innan ryssen satte i gång med en kraftig eldkoncentration med alla

"Va fan gör du där?" Det var en bra fråga på vilken jag gärna själv hade velat få ett svar. Jag fick i alla fall nu veta att ryssen försökte ett genombrott vid Somme och hade skickat fram ett antal pansarvagnar i täten. På min fråga om jag kunde hjälpa honom svarade han: "Nej, för fan, laga dig härifrån det snaraste du kan." Så fortsatte han sin färd med kulor och granatskärvor smattrande mot kanonskölden, medan jag smet

Ringporten vid återerövringen 29.8.1941.

i väg som ett "skitigt streck" tillbaka till batteriet. En kort stund senare meddelade vår eldledare att IR 45. pansarvärn skjutit tre pansarvagnar iföljds så att de nu blockerade ryssens framryckning mot Somme och sålunda möjliggjorde den stora mottin.

Sektionen hade en eldledning på Pappilanniemi, alldeles nära Käremaäkibrosomvarsöndersprängd. Den 29.8 kl. 15.17 såg eldledningen tre

denca 8 km långa vägen till Käremaäki bro. Vi var Eino Arponen, gammal wiborgare och känd gymnast från Kelkkalan Kisailijat, beväpnad med maskinpistol, Tauno Vanhala, hemma från Kymi Högfors och som avtjänat värnplikten i Wiborg, beväpnad med pystykorva och två handgranater samt undertecknad, hemma från Kymi Högfors och med goda vänner bland Wiborgs svenska scouter, beväpnad med pystykorva

EN BANK FÖR HELA LIVET

Som bank är Aktia tillräckligt stor och solid för att kunna erbjuda Dig goda banktjänster, som utvecklas hela tiden. Vi har utvecklat våra produkter kontinuerligt till att vara mera personliga.

Aktia är ett tryggt val. En solid och självständig bank, som i sin verksamhet undviker onödigt risktagande.

Välkommen till Aktia!

Aktia Bank

City-Isännöinti Oy

Gresavägen 6 B
02700 Grankulla
tel. 505 3596
950 62 426

Toppen
Sergejeffs Java te
i koppen!

OY SERGEJEFF AB
Baggbölev. 85
00660 Hfrs
tel. 744 801 fax 744 658